༄༅། །སྦས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་གི་རི་གསོལ་ཚོ་གའི་ཆབ་སྲིད་དང་ཆོས་ལུགས།

—སྒྲོལ་རྒྱུན་དང་། ཉམས་རྒྱུད། བསྐྱར་གསོ།①

ཧིལ་དེ་གད.ཊེམ་བེར་གེར་གྱིས་བརྩམས། ཁམས་པོ་སྙིང་བོ་རྒྱལ་གྱིས་བསྒྱུར།

ནང་དོན་གནད་བསྡུས། འདིར་གཙོ་བོ་ཡུལ་དངོས་རྟོག་དཔྱོད་དང་ལོ་རྒྱུས་དཔྱད་ཡིག་ལ་དབྱེ་ཞིབ་ཟུང་འབྲེལ་གྱི་རྨང་གཞིའི་སྟེང་གསལ་འགྲེལ་མིའི་རིགས་རིག་པའི་ཞིབ་འཇུག་ཐབས་ལམ་སྤྱད་ནས། བོད་རང་སྐྱོང་ལྗོངས་དིང་རི་རྫོང་ཚ་སྟེང་ཤང་ཁ་ཏ་ཕུ་དང་བལ་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཤར་ཕྱོགས་ཀྱི་ཨ་རུན་གཉིས་ཀྱི་བར་ན་ཡོད་པའི་སྦས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་གི་རི་གསོལ་ཚོ་གའི་སྒྲོལ་རྒྱུན་དང་། དེ་འབྲེལ་གྱི་ཆབ་སྲིད་དང་ཆོས་ལུགས་སྐོར་ལ་དཔྱད་པ་བཏང་ཡོད། གཙོ་བོ་གནའ་བོའི་བོད་ཀྱི་རིག་གནས་ཡུལ་ཁམས་ཀྱི་རི་བོའི་གསོལ་མཆོད་སྲོལ་ཚུལ་དང་། དེ་ཉམས་རྒྱུད་དུ་སོང་བའི་རྒྱུ་རྐྱེན། བསྐྱར་གསོ་བྱུང་རྗེས་ཀྱི་རྣམ་པ་གསར་པ་བཅས་དཔྱད་གཞིར་བཟུང་ནས། སྦས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་ནི་བོད་ཀྱི་གནའ་བོའི་སྒྲོལ་རྒྱུན་ལས་བྱུང་བའི་རྗེས་ཤུལ་གཟུགས་གཤའ་མ་ཞིག་ཡིན་པ་ལ། སྒྲོལ་རྒྱུན་མི་འདྲ་བ་ཕན་ཚུན་བར་གྱི་ཤན་ཤུགས་དང་། ཡུལ་ཁམས། དུས་ཚོད་སོགས་ཀྱི་འགྱུར་ལྡོག དེ་བཞིན་སྲིད་གཞུང་དང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཚོགས་པ་བར་གྱི་འབྲེལ་འདྲིས་ལས་བྱུང་བའི་ཤུགས་རྐྱེན་བཅས་ཀྱིས་སྒྲོལ་རྒྱུན་དེ་བསྲེ་ལྷད་ཅན་དུ་སྒྱུར་བཞིན་ཡོད་པ་དང་། ཡུལ་ཁམས་དང་ཆོས་ལུགས་བར་གྱི་འབྲེལ་བས་ཡུལ་མིར་བཀའ་བགོད་གཏོང་བར་མ་ཟད། ཆབ་སྲིད་ཀྱི་སྒྲིག་གཞི་ལའང་ཤུགས་རྐྱེན་སྤྲོད་བཞིན་ཡོད་པའི་ལྟ་བ་གཙོ་བོར་བཏོན་ཡོད།

གནད་ཚིག སྦས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་། རི་གསོལ་ཚོ་ག གཞི་བདག ཁོར་ཡུག

གྲུང་གོའི་དཔེ་དེབ་དབྱེ་རྟགས། B933 **ཡིག་ཚང་མཚོན་བྱང་།** A **རྩོམ་གྱི་གོ་རིམ་ཨང་སྒྲིག** 2096-5788(2024)03-0124-18

རྩོམ་པ་པོ་ངོ་སྤྲོད། ཧིལ་དེ་གད•ཊེམ་བེར་གེར། (Hildegard Diemberger) ཁམ་ཟམ་སློབ་གྲྭ་ཆེན་མོའི་སོག་པོ་དང་ཨེ་ཤ་ཡའི་ནང་ལོགས་ཞིབ་འཇུག་གླིང་གི་གླིང་གཙོའམ་དགེ་རྒན་ཆེན་མོ་ཡིན། ཁམས་པོ་སྙིང་བོ་རྒྱལ། མཚོ་སྔོན་མི་རིགས་སློབ་གྲྭ་ཆེན་མོའི་ཕྱི་སྐད་སློབ་གླིང་གི་དགེ་རྒན་ཆེན་མོ་གཞོན་པ་ཡིན།

སྙིང་གཞི།

1994ལོའི་དཔྱིད་ཀར་སྦས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་ཞེས་འབོད་པའི་ལྷོ་ཁུལ་གྱི་སྡེ་ཚོ་ཁག་ཏུ་ཡང་བསྐྱར་ཕྱིན་པ་ན། ཁོ་མོས་སེ་པ(བལ་པོའི་བྱང་ཤར་གྱིSheduaཡིན།)ས་ཚའི་ཡུལ་བསང་སྐད་སྐྱོང་ཚོ་ག་ལ་འགྱུར་ལྡོག་གང་མང་

① 本文系国家社科基金西部项目“宗教中国化目标下甘青川藏族民间信仰与社会治理研究”（22XZJ008）、青海省语言文字工作委员会项目“青海同仁地区语言使用状况调查”（QHYW-KY2022-79）、青海民族大学高层次人才（博士）“领雁”项目“热贡地区山水文化谱系梳理及其当代价值研究”（2022GCC04）阶段性成果。

བྱུང་ཡོད་པ་མཐོང་། དེ་ནི་སྡེ་ཚོ་སྤྱིའི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་ཚ་ག་འདི་ལོ་ངོ15ཙམ་ལ་སྤེལ་མཚམས་བཞག་རྗེས་རིམ་གྱིས་ཉམས་རྒུད་དུ་གྱུར་པ་དང་། སྡེ་ཚོས་ལོ་ངོ3གྱི་རིང་བསྐྱར་གསོ་བྱ་རྒྱུར་འབད་བཞིན་མཆིས། རྒན་པ་ཚོས་བརྗོད་པ་ལྟར་ན་དེ་སྔ་དུས་ཆེན་དེ་ནི་ཧ་ཅང་གཞི་རྒྱ་ཆེ་བ་ཞིག་ཡིན་མོད། དེ་དང་བསྡུར་ན་བསྐྱར་གསོ་བྱས་པའི་རྣམ་པ་གསར་པ་ལ་ཆོས་ལུགས་དང་སྤྱི་ཚོགས་གཉིས་ཀའི་ཐད་ནས་འགྱུར་ལྡོག་ཆེན་པོ་བྱུང་ཡོད་པ་གཞི་ནས་ཚོར་ཐུབ། ཡུལ་ལྷ་དཀྱིལ་སྙིང་ཡིན་པའི་ཡུལ་བསང་སྐར་སྐྱོང་ནི་སྲོལ་རྒྱུན་ལྟར་ན་སྡེ་ཚོ་སྤྱི་དང་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་ཆོས་ལུགས་ཁག་གི་འཐུས་ཚབ་པ་དག་མཉམ་འཛོམས་ཀྱིས་སྤེལ་བའི་དུས་ཆེན་གཅིག་པུ་དེ་ཡིན། ཕོ་ཚོའི་དུས་སྟོན་འདི་གཙོ་བོ་ཆོས་ལུགས་ཀྱི་ངོས་ནས་མཚོན་པའི་ཡུལ་ཁམས་དང་། དེའི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་སྒྲིག་གཞི་ལ་དམ་དུ་འབྲེལ་ཡོད། དེར་བརྟེན་སྤྱི་ཚོགས་དང་ཆབ་སྲིད་ལ་འགྱུར་ལྡོག་ཆེ་བའི་ཡུལ་དུས་ཁོར་ཡུག་ཁྲོད་པར་ཅན་དེར་ཚ་ག་འདི་བསྐྱར་གསོ་བྱས་པ་ལ་ནང་དོན་གསར་པ་ལྡན་ཏེ། རྒྱལ་ཁབ་སྤྱི་སྙིང་གི་འཛུགས་སྐྲུན་དང་། པཉྩ་ཆ་ཡད①སྲིད་འཛིན་སྒྲིག་གཞིའི་ཉམས་དམས། ས་ཞིང་དང་འབབས་མིའི་སྡོད་གནས་ཐོ་འགོད་སོགས་ཀྱི་ཐད་སྲིད་གཞུང་གི་སྒྲིག་གཞི་དང་དབང་ཤེད་ཀྱི་ཤུགས་རྐྱེན་རིམ་གྱིས་མཐོ་རུ་འགྲོ་བཞིན་པ་ལྟ་བུའོ། །

འདིར་གཙོ་བོ་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་ཚ་ག་འདི་སྤེལ་ཚུལ་དང་། དེ་ཉམས་རྒུད་དུ་སོང་བའི་རྒྱུ་རྐྱེན། དེའི་བསྐྱར་གསོའི་ནང་དོན་བཅས་དཔྱད་གཞིར་བཟུང་ཡོད། དེའི་རྨང་གཞིའི་སྟེང་ནས་གནའ་བོའི་ལོ་རྒྱུས་ལྡན་པའི་བོད་ཀྱི་རིག་གནས་ཡུལ་ཁམས་ཀྱི་རི་བོའི་གསོལ་མཆོད་དང་། ད་ལྟའི་བར་དུ་སྤེལ་བཞིན་པའི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་གསོལ་མཆོད་སྣ་ཚོགས། ད་དུང་བོད་ལྗོངས་དང་བལ་པོའི་ཆབ་སྲིད་དང་སྤྱི་ཚོགས་ཀྱི་སྒྲོམ་གཞི་གསར་པ་ནས་བྱུང་བའི་དེ་དག་གི་རྣམ་པ་གསར་པ་དེ་ཆབ་སྲིད་ལ་ཇི་ལྟར་འབྲེལ་བའི་ཐད་ནས་གླེང་བར་བྱ། དོན་དངོས་སུ་དཔྱད་གཞི་འདིས་ར་སྤྲོད་འདོད་པ་ནི་གཞི་བདག་དང་ཆོས་ལུགས་བར་གྱི་འབྲེལ་བ་དེས་ཁོར་ཡུག་དང་། ཡུལ་ཁམས། དུས་ཚོད་བཅས་ལ་དོ་དམ་བྱེད་པར་སྤྱིའི་ཆ་ནས་ངོས་འཛིན་སྟངས་ལ་ཤུགས་རྐྱེན་ཇི་ལྟར་ཐེབས་བཞིན་པ་དང་། སྤྱིའི་ཆ་ནས་ཆོས་ལུགས་ཀྱིས་ཡུལ་ཁམས་ཤིག་གི་སྐྱེ་འགྲོ་ལ་བཀོད་འདོམས་བྱེད་པ་དེས་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་སྡེ་ལའང་ཤུགས་རྐྱེན་ཇི་ལྟར་ཐེབས་བཞིན་པ། སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་ཆོས་ལུགས་མི་འདྲ་བ་དང་། སྡེ་ཚོ། སྲིད་གཞུང་བཅས་ཀྱི"ཆབ་སྲིད་ཀྱི་གྲོས་སྡུར"ལས་བྱུང་བའི་འབྲེལ་འདྲིས་ཀྱིས་ཆོས་ལུགས་བསྲེ་ལྷད་ཅན་དུ་ཇི་ལྟར་སྒྱུར་བཞིན་པ་བཅས་ཡིན་ནོ། །

དང་པོ། སྦས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་གི་ལྷོ་ཕྱོགས་ཀྱི་སྡེ་ཚོའི་སྐོར།

སེ་པའི་ཁུམ་བོ(the Khumbo of Sepa)ནི་བལ་པོའི་སྦས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་གི་ལྷོ་ཁུལ་དུ་ཆགས་ཡོད་པའི་སྡེ་ཚོ་ཆུང་ཆུང་ཞིག་ཡིན། གནས་ཆེན་འདི་ནི་བོད་ཀྱི་སྲོལ་རྒྱུན་ནས་མཆེད་ཅིང་། རིག་འཛིན་རྒོད་ལྡེམ་ཅན②གྱིས་གནས་སྒོ་ཕྱེས་པའི་སྦས་ཡུལ་གྱི་ཡ་གྱལ་ཏེ་མཁན་པ་ལུང་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན།

ས་ཁམས་ཀྱི་ངོས་ནས་བརྗོད་ན་གནས་འདི་ནི་ཨ

① རྒྱ་གར་གྱི་གྲོང་སྡེ་རིམ་པའི་སྲིད་འཛིན་ཚོགས་པའི་མིང་།

② རིག་འཛིན་དངོས་གྲུབ་རྒྱལ་མཚན(1337–1409)ནི་བྱང་གཏེར་ལུགས་ཀྱི་སྲོལ་འབྱེད་མཁན་ཡིན།

ཨ་རུན(Arun)ཤུང་ཆུ་གཙང་པོའི①ནུབ་རྒྱུད་དང་རི་བོ་ཇོ་མོ་གླང་མའི་ཤར་ཕྱོགས་སུ་ཆགས་ཡོད་ལ། བོད་རང་སྐྱོང་ལྗོངས་དིང་རི་རྫོང་ཆུ་སྙིང་ཤང་དང་བལ་པོའི(སང་མཁའ་ས་བྷ། Sangkhuasabha)བར་གྱི་མཐའ་མཚམས་སུ་ཡོད། རིགས་རྒྱུད་མི་གཅིག་ཀྱང་དད་མོས་གཅིག་པའི་སྡེ་ཚོ་མང་པོ་ཡུལ་འདིར་མཉམ་དུ་འདུས་སྡོད་བྱས་ཡོད་པ་སྟེ། ཆུ་སྙིང་ཤང་ཁ་ཏ་ཕུའི་བོད་རིགས་དང་། དེའི་སྲིད་གཞུང་གི་མཐའ་མཚམས་སུ་ཁླེ་མ་ཐན་ཀའི(Khemathanka)ཊ་ཝ(Nawa ཡང་ན་ཁུམ་བོའི་ཐྲི་མ། Khumbo Tema)ཡི་རིགས། བལ་པོའི་ཤིང་ས་ཝ(Shingsawa)དང་ཊ་ཝ་ཡང་ན་སེ་པའི་ཁུམ་བོའི་རིགས། ཧེ་དན་ཀའི་ཡམ་ཕུ་རལ(the Yamphu Rai of Hedanga)གྱི་རིགས། ཨི་སི་ཝ་ཁློ་ལ(Isswa Khola)དང་ཨབ་སི་ཝ་ཁློ་ལ(Abswa Khola)ལུང་པར་གནས་པའི་ཤར་པའི་རིགས་བཅས་ཡོད། དཔྱད་རྩོམ་འདིའི་དམིགས་གཏད་ས་ནི་བོད་སྐད་བཤད་པའི་སེ་པའི་ཁུམ་བོ་རིགས་ཀྱི་སྡེ་ཚོ་ཞིག་ཡིན། ཕོ་མོ1982ལོ་ནས1991ལོའི་བར་འབུམ་རམས་པའི་དཔྱད་རྩོམ་གྱི་ཆེད་དུ་གནས་དེར་ཕྱིན་ནས་ཡུལ་དངོས་རྟོག་དཔྱོད་བྱས་པ་ཡིན་ལ། 1994ལོའི་དཔྱིད་ཀར་ཡང་བསྐྱར་འགྲོ་རྒྱུའི་གོ་སྐབས་བྱུང་སོང་།

ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་ངོས་ནས་བརྗོད་ན་ཁུམ་བོ་ནི་བོད་ལྗོངས་ནས་གནས་སྤོས་ཡུལ་མི་སྐོར་ཞིག་ཁུམ་བུ་བརྒྱུད་ནས་འབྱོར་བ(ད་ལམ་ལོ་ངོ300ཡི་གོང་རོལ་དུ)དང་། གཞན་ཨ་རུན་ལུང་པའི་སྟོད་ཕྱོགས་ཀྱི་སྡེ་ཚོ་མང་པོ་ནས་མཆེད་པའི་བོད་ཀྱི་ཚོ་པ་འགའ་བཅས་མཉམ་དུ་འདུས་སྡོད་བྱས་ནས་གྲུབ་པ་ཞིག་རེད།②

སྡེ་ཚོ་འདི་ནི་ཕ་རྒྱུད་དང་ཕྱི་ཡོང་གཉེན་སྒྲིག་ལས་བྱུང་བའི"རུས"ཟེར་བའི་ཚོ་པ་འགས་གྲུབ་ཡོད་ལ། ཚོ་པ་དེ་དག་གི་མི་རྒྱུད་ཡུལ་འདིའི་སྡེ་ཚོ་ཡོངས་ལ་ཁྱབ་ཡོད་པ་ཞིག་རེད། "རུས"སོ་སོར་རང་རང་གིས་བསྟེན་པའི་ཚོ་པའི་ལྷ་གཉིས་རེ་ཡོད་ལ། དེ་ལས"རུས"ཀྱི་བྱེད་ནུས་ནི་ཚོ་པའི་ལྷར་གསོལ་མཆོད་དང་། གཉེན་གྱི་སྒྲིག་སྲོལ། སྲོལ་རྒྱུན་ཡུལ་ཁྲིམས་བཅས་ལ་གཞི་བཙོལ་བའི་འགན་འཁྲིའི་སྟེང་ནས་བྱུང་བ་ཞིག་རེད། དེ་ལས་གཞན་ཆོས་ལུགས་པ་ཡིན་མིན་གཉིས་ཀས་གྲུབ་པའི"མི་ཆེ"ཟེར་བའི་ཚོགས་པས་ཐུན་མོང་གི་བདེ་སྡུག་ལ་འགན་ཁུར་བ་ཡིན། དུད་

① གཙང་པོ་འདིའི་མིང་ལ་བོད་ཡིག་གི་ལམ་ནས་འབྲི་སྟངས་སྣ་ཚོགས་ཡོད་དེ། དེང་སྐབས་ཀྱི་ས་བཀྲ་ལྟར་ན་ཤུང་ཆུ་དང་། ས་གནས་ཀྱི་མི་རྣམས་ཀྱིས་ལན་རེར་ཤུམ་ཆུ་ཟེར། བོད་ཀྱི་ཡིག་ཆ་རྣམས་སུ་བོང་ཆུ་ཟེར་བ་དཔེར་ན། 《ཤེལ་དཀར་ཆོས་འབྱུང》གི་ཤོག་ལྡེ22a(ངག་དབང་སྐལ་ལྡན་རྒྱ་མཚོས1732ལོར་བརྩམས་པའི《ཤེལ་དཀར་ཆོས་འབྱུང་ལེགས་བཤད་ནོར་བུའི་མེ་ལོང་སྐལ་བཟང་མགྲིན་རྒྱན》ཤེལ་དཀར་དགོན་པར་ཉར་བའི་ཡིག་ཆའི་ཤོག་ལྡེ118)ས་གནས་ཀྱི་ངག་རྒྱུན་དུ་གོང་སྨོས་ཀྱི་མིང་ཡོངས་སྤྱོད་པ་ཡིན།

②ཡུལ་མི་གནས་སྤོ་འདིའི་མཐོ་རྣབས་ནི་ཤར་པ་ཚོ་སོ་ལུ(Solu)དང་ཕ་རག(Pharak)ཕྱོགས་ལ་མ་སྤོས་པའི་ཡར་སྔོན་དང་། ཡང་ན་དེའི་ཐོག་མའི་དུས་སུ་ཁུམ་བུ་ནས་ཨ་རུན་ལུང་པའི་ཕྱོགས་སུ་རི་བོ་ཧི་མ་ལ་ཡའི་བྱང་ཕྱོགས་ཀྱི་ལམ་ཕྲན་བརྒྱུད་ནས་གཞིས་སྤོས་པར་འདོད། ངག་རྒྱུན་དང་ཤར་པའི་ཡིག་ཆ་དག་ཏུ་གནས་སྤོས་ཡུལ་མི་སྐོར་འདི་ནི་སྦས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་བཙལ་བའི་ཆེད་དུ་གཞིས་སྤོས་ཚུལ་བཤད་འདུག འདིའི་དཔྱད་ཡིག་ལ Oppitz, M. (1982),“ ‘lcags spon sangs rgyas dpal ’byor rus yig’.Text des ‘Berichts von den Knochen’ in der Orignalfassung”, Die Sherpa und ihre Nachbarn (Khumbu Himal vol. 14). Innsbruk-Munche, Univ. Verlag Wagner, 285-295;Sangs rgyas bstan ’dzin & Macdonald A. W. (1971) Shar pa’i chos ’byung sngon med tshang pa’i dbyu gu.Junbesi-Paris Nanterreཡོད། གོང་གི་དཔྱད་ཡིག་དག་གཞིར་བཟུང་ན་ཁུམ་བུའི་ཐྲི་མ་ཞེས་པའམ་ཁུམ་བུ་སྟོད་དང་། ཁུམ་བུ་འོག་མ་ནི་ཨ་རུན་ལུང་པའི་སྡེ་ཚོ་གཙོ་བོ་དག་རེད། ད་དུང་ཨ་རུན་གྱི་ཁུམ་བོའམ་ནཱ་ཝ་དང་ཤར་ཕྱོགས་སུ་ཡོད་པའི་ནཱ་ཝ་གཉིས་བར་ལ་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་སྐོར་ནས་ད་དུང་ཡང་དཔྱད་དགོས། ཉེ་ལམ་གཞིས་སྤོས་པའི་ཤར་པ(སོ་ལུ་དང་ཕ་རག་ནས་ཐོན་ཏེ་ཧིན་ཁུ<Hinku>ལུང་པ་དང་ཧོན་ཁུ<Honkhu>)གཙང་པོ་དག་བརྒྱུད་ནས་འབྱོར་བ)དང་ཁུམ་བོའམ་ནཱ་ཝ་དང་གཉེན་བསྡེབས་པས་སྡེ་ཚོ་འདི་དག་གི་དབྱེ་བ་དེ་འདྲའི་གསལ་པོ་མིན་མོད་ས་གནས་ཡུལ་མི་རྣམས་ཀྱིས་དེའི་སྐད་རིགས་དང་། ཆོས་ལུགས་སྲོལ་རྒྱུན། མི་དང་ས་ཆའི་མིང་འདོགས་ལུགས་བཅས་རྗོད་སྐབས་དབྱེ་བ་གསལ་པོ་འབྱེད་པ་ཡིན།

ཁྲིམ་དག་ནི་ཚད་མཐོ་བའི་རང་རྩུགས་སུ་ཡོད་པས་ཕན་ཚུན་ལ་རོགས་རེས་ཆེར་བྱེད་མི་དགོས་མོད། ལན་རེར་སྐབས་སྟུན་གྱིས་རོགས་རེས་བྱེད་པ་ཡིན།

གྲོང་སྡེ་འདི་དག་ནི་མཚོ་ངོས་ལས་སྨི1800ནས་སྨི3000བར་དུ་ཆགས་ཡོད་པ་དང་། འདབས་འབྲེལ་དུ་བོད་སྐད་དང་འབར་སྐད་སྤྱོད་པའི་རྣལ(Rail)གྱི་སྡེ་ཚོ་དང་། ཐ་མང(Tamang)དང་གུ་རུང(Gurung)གི་མི་ཁྲིམ་འགའ། ད་དུང་ཧིན་རྡུ་དང་བལ་པོའི་སྐད་སྤྱོད་པའི་ཆེ་ཁྲི་རིའི(Chettri)མི་ཁྲིམ་འགའ་བཅས་ཡོད།

སྲོལ་རྒྱུན་ལྟར་ན་ཁྲུམ་བོ་ཡུལ་གྱི་འཚོ་རྟེན་གཙོ་བོ་ནི་ཞིང་ལས་དང་ཕྱུགས་ལས་གཉིས་ཡིན་པ་དང་། གཞན་ཚོང་ལས་ཀྱང་གཉེར་ནས་ཡོང་འབབ་སྒྲུབ་པ་རེད། ཕྱིས་སུ་ཆབ་སྲིད་དང་དཔལ་འབྱོར་ལ་འགྱུར་བ་བྱུང་བ་དང་། རྒྱ་གར་གྱི་ཙ་བལ་པོའི་ཁྲིམ་རར་མགོ་སྐྱོད་བྱས་པ་བཅས་ཀྱིས་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་ཚོང་ལས་འབྲེལ་ལམ་དེ་གཞི་ནས་ཆད་པ་རེད། ད་ཆ་ཡུལ་མི་རྣམས་ལ་གདམ་ག་གསར་པ་ཞིག་ཡོད་པ་ནི་ཧང་ཐང་འགྲུལ་བཞུད་པ་དང་རི་བོའི་མྱུལ་ཞིབ་པ་ཚོའི་ཅ་ལག་སྐྱེལ་འདྲེན་བྱས་པ་ལས་བྱུང་བའི་ཡོང་འབབ་ལྷག་མ་བཙལ་རྒྱུ་དེ་རེད།

དེ་སྔོན་དགོན་པ་བཏབ་ནས་ཐུབ་བསྟན་པའི་དགོན་པའི་ལུགས་སྲོལ་གཤའ་མ་གཟུག་རྒྱུར་འབད་པ་ཐེངས་འགར་བྱས་མོད་འཛུགས་མ་ཐུབ། དེའི་རྐྱེན་གྱིས་དེང་སྐབས་སྡེ་ཚོ་འདིའི་ཆོས་ལུགས་ཀྱི་བྱེད་སྒོ་ནི་གཙོ་བོ་སྲོལ་རྒྱུན་སྔ་ཚོགས་ལ་གདོགས་པའི་ཁྲིམ་པ་བའི་ཆོས་ལུགས་མི་སྣས་འགན་དུ་བླངས་ཡོད། དེ་དག་ནི་གཏེར་མའི་ལུགས་མི་འདྲ་བ་མང་པོའི་རྗེས་སུ་འབྲངས་པའི་རྙིང་མའི་བླ་མ་དང་། ས་ཞིང་དང་ཚོ་པའི་ལྷའི་གསོལ་མཆོད་དང་དམ་དུ་འབྲེལ་བའི་ལྷ་བོན། ལྷ་བཀའ་མ་སྟེ་ཞིང་ལྷ་དང་། ཕ་མེས་ཀྱི་ལྷ། ཤི་བའི་བླ་སྲོག་གི་མཁྱེན་ཚབ་བྱེད་པའི་བུད་མེད་ལྷ་པ་བཅས་ཡིན།①

གཉིས་པ། སྦས་ཡུལ་གྱི་ལྷ་དང་། སྡེ་ཚོ། སྲིད་གཞུང་བཅས་ཀྱི་སྐོར།

ཡུལ་འདིའི་གཞི་བདག་སྟེ་ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་ཌ་སྐྱེས་ནི་ཡིག་ཆ་དང་ངག་ཐོག②གཉིས་ཀ་ནས་སྦས་ཡུལ་འདིའི་བདག་པོ་དང་ལྷ་སྲུ་ཡོངས་ཀྱི་གཙོ་བོ་ཡིན་པར་བཤད། ལྷ་སྲུ་འདི་དག་ཡུལ་གྱི་བཀོད་པའི་ཁྱད་ཆོས་ལྟར་ཡོད་པ་དེས་སྡེ་ཚོ་དང་ཡུལ་ཁམས་བར་གྱི་འབྲེལ་བར་ཤུགས་རྐྱེན་ངེས་ཅན་ཐེབས་བཞིན་ཡོད། དོན་དངོས་སུ་ལྷ་སྲུ་དེ་དག་གིས་ཆུ་མིག་དང་། ཤིང་ནགས། མཚེའུ་སོགས་ཀྱི་བཙོག་སྒྲུར་འགོག་གིན་ཡོད་པར་མ་ཟད། དེ་དག་ནི་ཡུལ་ཁམས་ཀྱི་མཐའ་མཚམས་དང་རྒྱ་ལམ་སྲུང་མཁན་ཡང་ཡིན།

སྦས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་གི་གནས་སྐོ་ཐོག་མར་ཕྱེ་ཚུལ་ནི་ལྷ་སྒྲུང་ངམ་ཡང་ན་རིག་འཛིན་རྒོད་ལྡེམ་གྱི་ལོ་

① སྲོལ་རྒྱུན་འདི་དག་གི་ཞིབ་ཆའི་ཐད་ནས་དཔྱད་ཡིག་ལDiemberger (1991) “Lhakama (*lha–bka’ –ma*) and Khandroma (*mkha’ –’ gro–ma*): The Sacred Ladies of Beyul Khenbalung (sbas-yul mkhan-pa-lung)”, In *Tibetan History and Language*. (ed.) E. Steinkellner, Wien, Arbeitskreis fur Tibetische and Buddhistische Studien, 137-153; Diemberger (1992) “Lovanga (*Lo’ bangs pa?*) Lama and Lhaven (*lha bon*): Historical Background Syncretism and Social Relevance of Religious Traditions among the Khumbo (East-Nepal)”, in *Tibetan Studies*. (eds.) S. lhara and Z. Yamaguchi, Narita, Naritasan Shinshoji, 239-273 སོགས་ཡོད།

② འདིར་ཡིག་ཆ་ཟེར་བ་ནི་ས་གནས་ཀྱི་ཚོ་གའི་ཡིག་ཆར་ངོས་འཛིན་ལ་དེར་བསྐང་གསོལ་འདྲ་མིན་དང་། ཡུལ་ཁམས་ཀྱི་གནས་ཡིག་ཇ་འཕྲུལ་ངག་དབང་བསྟན་འཛིན་ནོར་བུ་དང་ར་གྲེང་གཏེར་སྟོན་སངས་རྒྱས་དབང་འདུས་ཀྱི་བརྩམས་ཆོས་སོགས་ཡོད། ངག་ཐོག་རྒྱུ་ཆ་ཟེར་བ་ནི་གསོལ་འདེབས་དང་། ས་མིང་སྐོར་གྱི་ཚོ་གའི་འདོན་ཆོག ལྷ་བོན་གྱི་ངག་ཐོག་སྲོལ་རྒྱུན་དུ་གཏོགས་པའི་གཏམ་རྒྱུད་དག་གིས་མཚོན་པ་ཡིན།

རྒྱུས་དངོས་གང་ཡིན་ཆ་མ་འཚལ་བར་ལུས་འདུག དུས་རབས14པའི་སྐབས་སུ་བོད་ནང་སྡེ་གཟར་གྱི་དུས་སུ་ཡར་ཀླུང་གཙང་པོའི(Brahmaputra)བྱང་རྒྱུད་ཀྱི་གནས་རི་ཞིག་ཏུ་བཞུགས་ཡོད་པའི་རིག་འཛིན་རྒོད་ལྡེམ་གྱིས་ཧི་མ་ལ་ཡར་ཡོད་པའི"སྦས་ཡུལ"འདིའི་གནས་ཡིག་གཏེར་ནས་བཏོན་པ་རེད། མཁན་པ་ལུང་ནི་སྐབས་དེར་བྱུང་བའི་མེ་སི་ཡའི(Messiah)འཇིག་རྟེན་སྐྱོབ་པའི་ལྟ་བའི་སྒྲོམ་གཞིའི་ནང་བྱུང་བའི་ཡུལ་འདི་དག་གི་གྲས་ཤིག་རེད།①

དུས་རབས17པའི་སྐབས་སུ་སྦས་ཡུལ་གྱི་བྱང་ཕྱོགས་ནས་ཉི་ཟླ་གློང་གསལ་གྱིས་ཡང་བསྐྱར་གནས་སྒོ་ཕྱེ་བ་རེད། སྐབས་དེར་ཁ་ཏ་ཕུ་ས་ཆར་ཆོས་ལུགས་རྒྱ་ཆེར་དར་བ་དང་སྦས་ཡུལ་ནི་སྒྲུབ་པ་ཉམས་ལེན་གྱི་གནས་གལ་ཆེན་དུ་གྱུར། (《བྱིན་རླབས་གཏེར་མཚོ》ཡི་ཤོག་ངོས82པར་གསལ།)② སྦས་ཡུལ་གྱི་ནང་སྙིང་གཙོ་བོར་གྱུར་པའི་འབྲོག་སར་ལོ་ངོ250ཡས་མས་ཀྱི་སྔོན་དུ་མིའི་རིགས་འཚོ་སྐྱོད་བྱས་པའི་དན་རྟགས་གལ་ཆེན་རྙེད་པ་རེད། (ཟེའུ་རྟུལ་དང་སོལ་བའི་ཞིབ་འཇུག་གཞིར་བཟུང་།)③ དེ་ནས་ཡུན་རིང་མ་ཕྱིན་པར་ཉི་ཟླ་གློང་གསལ་གྱིས་བྱང་ཕྱོགས་ནས་ཡང་བསྐྱར་གནས་སྒོ་ཕྱེ་བ་དང་ཁྲུམ་བུའི་གནའ་བོའི་གཞིས་སྡོ་དེ་ཡང་བྱུང་བ་རེད། དུས་དེ་ནི་ཡུལ་དེར་འབྲས་ལྗོངས་ཀྱི་ཤུགས་རྐྱེན་ཆེ་བའི་སྐབས་ལ་ཁེལ་འདུག་མོད། ཡིན་ནའང་འབྲས་ལྗོངས་སྲིད་གཞུང་གི་ཐེ་གཏོགས་ཆེར་བྱུང་མེད་པ་འདྲ། སྐབས་དེར་འབྲས་ལྗོངས་རྒྱལ་པོས་ཡུལ་དེར་དབང་སྒྱུར་བྱེད་སྐབས་འབབས་མི་རྣམས་ཀྱིས་ཆོས་ལུགས་ཐད་ཀྱི་འཛུགས་སྐྲུན་བྱེད་དགོས་པ་ལས་ཐད་ཀར་སྐྱེས་འབུལ་སྤྲོད་མི་དགོས་པའི་བཀའ་ཕབ་འདུག④

རོང་ཕུ་དགོན་པ་ཕྱག་འདེབས་མཁན་ངག་དབང་བསྟན་འཛིན་ནོར་བུས་གསུངས་པ་ལྟར་ན་ཡུལ་མི་ཚོས་དུས་རབས18པར་གོར་ཁ་མ་སླེབས་བར་དུ་ཞལ་ཁྲལ་དང་ཁྲལ་འུལ་སོགས་གཅིག་ཀྱང་སྤྲད་མ་མྱོང་བ་དང་། གོར་ཁའི་བཙན་འཛུལ་གྱི་དོན་རྐྱེན་དེས་གནས་འགངས་ཆེན་འདི་ལ་གུས་མེད་བྱས་པས་ཡུལ་ལྷ་རྣམས་ཐུགས་ཤིན་ཏུ་མ་དགྱེས་པར་བཤད། (དཔྱད་ཡིག་ནི《ངག་དབང་བསྟན་འཛིན་ནོར་བུའི་རང་རྣམ》གྱི་ཤོག་ངོས368པར་གསལ)⑤ དོན་དངོས་སུ་དུས་རབས18པའི་མཇུག་ཏུ་ཨ་རུན་ལུང་པའི་སྟོད་ཕྱོགས་དེ་གོར་ཁ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི"པལ་

① བོད་ནང་གི་དུས་འགྱུར་སྐབས་སུ་བྱང་གཏེར་ལུགས་ཀྱི་སྲོལ་འཛིན་མཁན་རིག་འཛིན་རྒོད་ལྡེམ་གྱིས་སྦས་ཡུལ་མང་པོ་ཞིག་གི་གནས་སྒོ་ཕྱེ་བར་འདོད་ལ། དེའི་གྲས་སུ་མཁན་པ་ལུང་ཡང་འདུས་ཡོད། (དཔྱད་ཡིག་ལ"སྦས་ཡུལ་བདུན་གྱི་ཐང་སྐང་གང་བདུན་མ། རིག་འཛིན་རྒོད་ལྡེམ་གྱི་གཏེར་མ" ཞེས་པ་དེ་ནི《མ་འོངས་ལུང་བསྟན་གསལ་བའི་སྒྲོན་མེ》སྟེ། སྨན་རྩིས་ཤེས་རིག་སྲིན་མཛོད་ནས་པར་དུ་བསྐྲུན་པའི་གླེགས་བམ33དང34པར་བཀོད་ཡོད་ལ། དེ་གྲོང་ཁྱེར་གླེ་ནས1973ལོར་པར་དུ་བསྐྲུན་པ་དང་། "སྦས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་གི་ལམ་ཡིག་ས་དཔྱད་བཅས་པ"སྟེ། རིག་འཛིན་རྒོད་ལྡེམ་གྱིས་བརྩམས་པར་གྲགས་ལ། ཤོག་ལྷེ20ཅན་གྱི་ཡིག་ཆ་སྣོ་ལུ་ཁྲུམ་བུའི་ཨ་རུན་ལུང་པ་དང་ཀ་ཏ་མན་ཌུའི་བལ་པོ་ཞིབ་འཇུག་ལྟེ་གནས་སུ་ཡོད་པ་རེད། དེའི་འགྱུར་ཡིག་ལOrofino, G. (1991), "The Tibetan Myth of the Hidden Valley with Reference to the Visionary Geography of Nepal", *East and West* 41, 1-4ཡོད། འདི་ནས་ད་དུང་ཡང་ཐག་ཆོད་མེད་པའི་གནད་དོན་ཞིག་སྟེ། འབྲུག་ཡུལ་དུ་མཁན་པ་ལུང་ངམ་མཁན་པ་ལྗོངས་གཞན་ཞིག་ཀྱང་ཡོད་པའི་སྐོར་འདིར་གླེང་བར་མི་བྱའོ། །

② ངག་དབང་བསྟན་འཛིན་ནོར་བུ། 《གཅོད་ཡུལ་ཉོན་མོངས་ཞི་བྱེད་ཀྱི་བཀའ་གཏེར་བླ་མ་བརྒྱུད་པའི་རྣམ་ཐར་བྱིན་རླབས་གཏེར་མཚོ》རོང་ཕུ་དགོན་ནས་དཔར་བའི་ཤོག་ལྷེ158ཅན་གྱི་ཤིང་དཔར་མ།

③ ས་ཁམས་རིག་པའི་འབུམ་རམས་པ་ཨལ་ཏོན•བྷ་ཡེར(Alton Bayers)གྱིས་མ་ཀ་ལུ-བྷ་རུན(Makalu-Barun)སྲུང་སྐྱོང་ལས་གཞིའི་ངོས་ནས་བྷ་རུན་ལུང་པ་སྟོད་ཀྱི་སྐོར་ནས་ཁོང་གི་ཞིབ་འཇུག་ལས་ཐོན་པའི་ཆ་འཕྲིན་འདི་མཁོ་སྤྲོད་གནང་བར་བཀའ་དྲིན་ཆེ་ཞུ།

④ དཔྱད་ཡིག་ནི། Fürer-Haimendorf, C. von (1975), Himalayan Traders. London, Murray, 106ff.

⑤ 《དུས་མཐར་ཆོས་སྨྲ་བའི་བཙུན་པ་ངག་དབང་བསྟན་འཛིན་ནོར་བུའི་རྣམ་ཐར་འཆི་མེད་བདུད་རྩིའི་རོལ་མཚོའི་གླེགས་བམ་གཉིས་པ》རོང་ཕུག་དགོན་ནས་དཔར་བའི་ཤོག་ལྷེ496ཅན་གྱི་ཤིང་དཔར་མ།

ལོ་ཀི་རད་”(Pallo Kirat)ཟེར་བའི་ཡུལ་ཁམས་ཀྱི་མངའ་ཁོངས་སུ་བསྡུས་པ་དང་། ཡུལ་དེ་ཀི་པད(kipat)ས་ཞིང་འགན་ལེན་ལམ་སྲོལ་ལྟར་དོ་དམ་བྱས་པ་རེད། དེ་ནི་ས་གནས་སྡེ་ཚོས་སྐྱེས་འབུལ་ཉུང་ཙམ་སྤྲད་ན་ཚད་མཐོ་བའི་རང་སྐྱོང་རང་བདག་གི་སྲིད་ཇུས་ཐོབ་ཐུབ་པ་ཞིག་རེད། ལམ་སྲོལ་འདིས་རྩ་བའི་ཆ་ནས་གནའ་བོའི་ལུགས་སྲོལ་དེ་བསྐྱར་དུ་གཏན་འབེབ་བྱས་པ་སྟེ། སྡེ་ཚོ་འདིའི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་འགོ་པ་རྣམས་སྡེ་ཚོ་དང་སྲིད་གཞུང་བར་གྱི་བར་མི་ལྟ་བུར་གྱུར་འདུག① ཨ་རུན་ལུང་པའི་སྟོད་ཕྱོགས་ཀྱི་འགོ་པ་བསྐོ་བཞག་གི་ཡིག་ཆ་ད་སྐབས་ཀྱང་ཁྱིམ་རེ་འགའ་ཉར་ཡོད། འོན་ཀྱང1962ལོར་རྒྱལ་པོ་མ་ཧེན་ཊ་•བིར་བི་ཀ་རམ་•ཤཱ་དེ་ཝ(Mahendra Bir Bikram Shah Deva)ཡིས་བལ་པོ་རྒྱལ་ཡོངས་ལ་པན་ཆ་ཡད་ཀྱི་ལམ་སྲོལ་སྤེལ་བ་ནས་བཟུང་ཡིག་ཆ་དེ་དག་ནུས་མེད་དུ་གྱུར། སྲིད་དབང་དེའི་སྐབས་སུ“ཏན་པོ”ཟེར་བའི་ཚོགས་པས་བོད་སྐད་བཤད་པའི་སེ་པའི་སྡེ་ཚོ་ལ་བཀོད་འདོམས་བྱས་པ་དང་། ཚོགས་པ་དེས་སྡེ་ཚོ་དག་ལས་བསྡུ་རུབ་བྱས་པའི་སྐྱེས་འབུལ་དག་སྔོན་ཆད་ལྟར་ཤཱག་ཤི་ལ(Shakshila)ཡི་འགོ་པ་ལ་སྤྲོད་མི་དགོས་པར་ཐད་ཀར་ཆེན་པུར(Chainpur)སྲིད་འཛིན་སྡེ་ཁག་ལ་སྤྲད་ཆོག་པར་བྱས།

སྡེ་ཚོ་འདིའི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་ས་ཁོངས་འབྲེལ་བ་ནི་སྡེ་ཚོས་བདག་ཏུ་བཟུང་བའི་ས་ཆར་གཞིར་བཟུང་ནས་བརྗོད་དགོས་པ་ཞིག་ཡིན་ལ། དེ་ནི་ནགས་ཚལ་རྒྱལ་གཉེར་ཅན་དང་པན་ཆ་ཡད་ཀྱི་ལམ་ལུགས་མ་དར་བར་དུ་སྡེ་ཚོ་འདིས་རྒྱུན་འཛིན་བྱས་ཡོད་པར་སྣམ། ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་རྒྱབ་ལྗོངས་དེ་ལྟ་བུའི་ནང་ཡུལ་ཁམས་དེའི་ས་ཆའི་བདག་དབང་གི་གོ་བ་ལེན་སྟངས་དང་དོ་དམ་བྱེད་སྟངས་ནི་ཡུལ་དེ་མི་རབས་མང་པོའི་རིང་གནས་བྱིན་ཅན་ཡིན་པའི་ལྟ་བར་གཞི་བཅོལ་བ་ཞིག་རེད། དོན་དངོས་འདི1936ལོར་བྲིས་པའི་ཡིག་ཆ་ཞིག་དཔེར་བྲངས་ན་གོ་བ་ལོན་ཐུབ་སྟེ། སྨས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་གི་དཀྱིལ་སྙིང(བླ་རུན་ལུང་པའི་སྟོད་ཕྱོགས)གི་ཕྱུགས་ས་ལ་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་ཡིག་ཆ་ལྟར་ན། དུད་ཁྱིམ་དག་གིས་ལུག་བལ་དང་ལུག་གཞོན་གྱི་སྐྱེས་འབུལ་སྤྲོད་དགོས་པ་ལ། ཡུལ་བསང་སྐར་སྐྱོང་གསོལ་མཆོད་སྤེལ་མཁན་དག་གིས་ལོ་རེའི་ཆོས་ལུགས་ཀྱི་འགན་ཁུར་ཡོངས་འགྲུབ་བྱས་ཡོད་པས་སྐྱེས་འབུལ་སྤྲོད་མི་དགོས་པའི་གུ་ཡངས་ཡོད་པ་རེད།②

དེར་བརྟེན། བྱིན་རླབས་ཅན་གྱི“ས་བདག”ལ་མཆོད་བཀུར་བྱེད་པ་ནི་སྡེ་ཚོའི་སྲིད་པའི་རྣམ་གཞག་གྲུབ་ལུགས་ཀྱི་ས་ཁམས་རིག་གནས་ཀྱི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཡིན་པ་ལས་གཞན་ས་ཆའི་བདག་དབང་འཛིན་སྐྱོང་གི་གྲུབ་ཆ་ཡང་ཡིན་ལ། དེ་ནི་སྲིད་གཞུང་གིས་ཀྱང་དང་ལེན་བྱེད་པ་ཞིག་རེད།

སྐར་སྐྱོང་དུས་སྟོན་ནི་སྨས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་གི་གནས་སྐོ་འབྱེད་པའི་ཚོ་ག་ཡིན་ལ། དེ་ནི་སྡེ་མི་རྣམས་དབྱར་སར་མ་སོང་བའི་སྟོན་གྱི་མཉམ་འཛོམས་ཐེངས་ཤིག་དང་། སྡེ་ཚོ་སྤྱི་དང་སྲིད་སྐྱོང་འགོ་ཁྲིད་རྣམས་ལ་སྙན་གྲགས་དང་འབྱོར་ཕྱུག་གི་དཔལ་སྐྱོལ་མཁན་གྱི་ས་བདག་བྱིན་ཅན་ལ་གསོལ་མཆོད་བྱེད་པའི་སྐབས་ཤིག་ཡིན་པ་ལས་གཞན། སྡེ་ཚོ་འདིའི་ལས་དོན་ཡོངས་ཀྱི་ཐག་གཅོད་དང་དུས་ཚོད་བཀོད་སྒྲིག་བཅས་བྱེད་པའི་སྲིད་ཕྱོགས་ཀྱི་དོན་ཆེན་ཞིག་ཀྱང་རེད། སྟོན་ཁར་ཕྱུགས་ཟོག་རྣམས་སྡེ་གྲོང་དུ་ཕྱིར་ལོག་རྗེས་སྨས་ཡུལ་གྱི་གནས་སྐོ

① ཀི་པད(kipat)ལམ་ལུགས་ཐད་ནས་དཔྱད་ཡིག་དཔེར་ན། Regmi, M.C (1978), *Land Tenure and Taxation in Nepal*. Kathmandu, Ratna Pustak Bhandar.

② ཡིག་ཆ་འདི་ནི་ད་ལྟ་བཀྲ་ཤིས་སྐྱང(ཨ་རུན་ལུང་པ)གི་ཚྭ་ཝ(Chawa)བླ་མའི་ཁྱིམ་རྒྱུད་དུ་ཉར་ཡོད།

སྐོམ་པའི་ཚོ་གའི་ཆེད་དུ་སྤེ་ཚོ་རྣམས་ཡང་བསྐྱར་མཉམ་འཛོམ་བྱེད་པ་རེད།

གསུམ་པ། ཡུལ་བསང་དང་དཀར་སྐྱོང་ཚོ་གའི་སྲོལ་རྒྱུན།

ལྷ་བསང་གི་རྣང་གཞིའི་སྟིང་སྤེལ་བའི་ཡུལ་བསང་སྐར་སྐྱོང་གི་ཚོ་གའི་རྣམ་པ་ལ་གཙོ་བོ་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་ཆོས་ལུགས་མི་འདྲ་བ་གཉིས་དང་དེ་གཉིས་བར་གྱི་འབྲེལ་འདྲིས་ཀྱི་ཤུགས་རྐྱེན་ཐེབས་ཡོད་ལ། དེ་གཉིས་ནི་ལོ་འབངས་པ་བླ་མ་དང་ལྷ་བོན་ཟེར་བའི་ཆོས་ལུགས་སྲོལ་རྒྱུན་གཉིས་རེད།

ལོ་འབངས་པའི་སྲོལ་རྒྱུན་ནི་སྨིན་གྲོལ་གླིང་གི་བྱང་གཏེར་ལུགས་དང་གུ་རུ་ཆོས་དབང་ལུགས་ཀྱི་ཡིག་ཆར་གཞི་བཅོལ་ཡོད་ལ། ཁོ་ཚོས་ཀ་ཐོག་རིག་འཛིན་ཚེ་དབང་ནོར་བུ་ནི་རང་གི་བླ་རྒྱུད་ཀྱི་ཐོག་མའི་བླ་མར་ངོས་འཛིན་པ་རེད།①

ལྷ་བོན་སྲོལ་རྒྱུན་ནི་ས་གནས་ཀྱི་ཚོ་པ་དང་གཞི་བདག་ལ་འབྲེལ་བའི་ངག་རྒྱུན་གཙོར་བཟུང་བ་ཞིག་རེད། སྤྱིར་ཡུལ་གྱི་བདག་པོ་ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་རྣ་སྐྱེས་ནི་ལྷ་བོན་ཡོངས་ཀྱི་མེས་པོ་དང་སྐྱབས་གནས་སུ་ངོས་འཛིན་ལ་ཁོ་ཚོས་ལྷ་མཐུ་བོ་ཆེ་འདི་ལ་དམར་མཆོད་ཀྱང་བྱེད་དགོས། ཡིན་ཡང་དེ་དག་ལས་ལྷ་བོན་གཅིག་ཁོ་ནར་སྐར་སྐྱོང་ཚོ་ག་སྤེལ་བའི་དབང་ཆ་ཡོད་ལ། ཁོ་ནི་ལོ་ཆེན་པའི(*lochimpa*)མཚན་ཐོབ་ཡོད་པ་ཞིག་ཡིན་དགོས།

གཅིག ཚོ་ག

ཚོ་གའི་ཉིན་གྱི་ནངས་མོར་ལོ་ཆེན་པས་མ་ཎིའི་ཚོ་ག(mani danje)སྤེལ་བ་ཡིན།② ཁོས་ཕྱོགས་ལྔའི་ལྷ་རྣམས་ལ་དབུལ་བྱའི་ཚོགས་ལྔ་སྤུངས་པའི་མཆོད་ཁྲི་སྟབས་བདེ་ཞིག་སྒྲིག་པ་དང་། དེར་སྐོར་བ་བྱས་ནས་མ་ཎི་དབྱངས་རྟ་ངག་ལ་གྱེར(བློ་ཐོག་ནས་གྱེར་བ་ཡིན་མོད་ས་གནས་སུ་ཡི་གེར་ཕབ་ཡོད་པ་ཞིག་ཀྱང་འདུག)ཞོར་དུ་གར་འཆམ་འཁྲབ་པ་ཡིན། རིམ་གྱིས་གྲོང་མི་ཁག་ཅིག་ཀྱང་ནང་དུ་ཞུགས་ནས་ཁོའི་རྗེས་སུ་འབྲང་། དེ་ནས་བདུག་སྤོས་སྒྲོན་པ་དང་ལོ་འབངས་བླ་མས་མཆོད་ཁྲི་གཙོ་བོ་དེ་སྒྲིག་འགོ་རྩོམ། ལོ་ཆེན་པས་གར་འཆམ་འཁྲབས་ཚར་རྗེས་བླ་མར་རོགས་རམ་བྱས་ནས་གཏོར་མ་རྣམས་མཆོད་ཁྲིར་སྒྲིག་པ་དང་། སྒྲིག་སྟངས་ལ་གཡས་སུ་བླ་མའི་གཏོར་མ་དང་གཡོན་དུ་ལོ་ཆེན་པའི་གཏོར་མ་ལྟར་སྒྲིག་པ་རེད། ད་དུང་མཆོད་ཁྲི་དེའི་གཡོན་ཕྱོགས་སུ་མདུང་དང་གྲི། ཡང་ན་དེའི་ཚབ་ཏུ་དབྱུག་པ་བཙུགས་པའི་མཆོད་ཁྲི་ཞིག་བསྒྲིགས་ཡོད་པ་ནི་དགྲ་ལྷའི་བཞུགས་ཁྲི་རེད། བླ་མས་གཤམ་གྱི་འདོན་ཆོག་འདོན་པ་དང་བསྟུན་ནས་གསོལ་མཆོད་བྱེད།

《ཐུགས་སྒྲུབ་འདོན་ཆོག》ནི་བྱང་གཏེར་སྔོན་འགྲོ་གཟེར་ལྔ་དང་བྱང་གཏེར་ཐུགས་སྒྲུབ་ཀྱི་ཡིག་ཆ་གཉིས་

① རིག་འཛིན་ཚེ་དབང་ནོར་བུ་ནི་མིང་དུ་གྲགས་པའི་བོད་ཀྱི་མཁས་པ་ཙམ་མིན་པར། ཨེར་ཧད(Ehrhard)ཀྱིས་གསུངས་པ་བཞིན་ཁོ་ནི“དུས་རབས18པ་དང19པའི་ནང་དུ་བོད་ལྷོངས་ལྷོ་ཕྱོགས་ནས་བལ་པོ་ལ་རྙིང་མའི་ཆོས་བརྒྱུད་ཀྱི་ཆོས་ཁྲིམས་གཏན་འབེབ་དང་སྤེལ་བར་མཛད་པའི་མི་སྣ་གལ་ཆེན”ཀྱི་གྲས་རེད། Ehrhard, F.-K. (1993), “Two Documents on Tibetan Ritual Literature and Spiritual Genealogy”, *Journal of the Nepal Research Centre* 9, 81. ས་གནས་ཀྱི་ལོ་དབང་ག(lowanga)ཡི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་གདུང་རབས་སུ་ཡང་ས་གནས་ཀྱི་བླ་མ་ཞིག་རིག་འཛིན་ཚེ་དབང་ནོར་བུའི་སྤྲུལ་སྐུ་ཡིན་པའི་བཤད་སྲོལ་ཡོད།

② མིང་འདི་ནི་མ་ཎི་ཡིག་དྲུག་ལས་ཟུར་ཆག་པ་རེད།

ས་གནས་རང་གིས་སྲེབ་སྦྲིག་བྱས་པ་ཞིག་རེད།[1] འདོན་ཆོག་འདིས་ཚོ་གའི་ལས་རིམ་སྤེལ་ནས་ཚོ་གའི་ཡི་དམ་དེ་གཏོར་མ་གཙོ་བོ་གཉིས་ལས་གང་ལ་གནས་ཡོད་པ་གཏན་འབེབ་བྱེད་ཅིང་། གཏོར་མ་ཅིག་ཤོས་དེ་ནི་ལོ་འབབས་པའི་སྲུང་མ་སྟེ་ལོ་འབབས་བསྟན་པའི་མགོན་པོ་དཀར་རྒྱན་མ་རེད།

ལྷ་བསང་ཡིག་ཆ[2]ཡང་བྱང་གཏེར་ལུགས་སུ་གཏོགས་པ་དང་དེས་སྐབས་གནས་ཀྱི་ལྷ་གསོལ་བའི་བྱུང་རབས་གྲངས་ཅན་ཞིག་བརྗོད་པ་འདི་ལྟ་སྟེ། སྲིད་པའི་ཆགས་ལུགས་ཀྱི་གཏམ་རྒྱུད་ཁྲོད་དུ་ལྷ་དང་། ལྷ་མ་ཡིན། (*asura*) འོག་གི་ཀླུའི་རིགས་བཅས་ཀྱིས་སྲིད་པའི་སྟོང་པོ་བདག་ཏུ་འཛིན་རྒྱུར་འཐབ་རྩོད་བྱུང་བ་ལ་ལྷ་རྣམས་ཀྱིས་དགྲ་ལྷར་མཆོད་གསོལ་བྱས་པས་ལྷ་རྣམས་རྒྱལ་བར་གྱུར་ཚུལ་བརྗོད་ཡོད། གཏམ་རྒྱུད་དེའི་ནུ་ལ་སྐྱེས་བུའི་གདུང་རྒྱུད་དང་། གནས་ཡུལ། མགོན་སྐྱབས་བཅས་ལ་དམ་དུ་འབྲེལ་བའི་བོད་གནའ་རབས་ཀྱི་འགོ་བའི་ལྷ་ལྔའི་གསོལ་མཆོད་དེ་གལ་ཆེ་ཚུལ་ཡང་བརྗོད་ཡོད།

བསྐང་གསོ་ནི་ཉམས་ཆག་སྐོང་བའི་ཚོ་ག་སྟེ་བོད་ཁམས་སྤྱིའི་ཡུལ་ལྷ་དང་སྲུང་མ་རྣམས་འབོད་པ་དང་། སྔོས་སུ་ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་རྭ་སྐྱེས་དང་། ཚེ་རིང་མ། གནས་དཔའ་བོ་བཅས་ལ་གསོལ་མཆོད་བྱེད་ལ། ལྷ་དེ་རྣམས་ནི་སྦས་ཡུལ་མཁན་པ་ལུང་གི་རི་བོའི་སྟེང་ནས་ངོས་འཛིན་ཐུབ་པ་འབབ་ཞིག་རེད།

ལོ་ཆེན་པས་ལྷ་བོན་གྱི་ངག་རྒྱུན་དང་བསྟུན་ནས་ཡུལ་གྱི་ལྷ་དང་ཚོ་པའི་ལྷ་རེ་རེར་གསོལ་མཆོད་བྱེད་པ་ཡིན། མདོར་ན། ཚོ་ག་འདིའི་ནང་དོན་ལ་ཚང་དགོས་པ་ནི་ཆུས་དག་གཙང་དང་། བསང་གིས་དག་གཙང་། ལྷ་སྤྱན་འདྲེན། ཚོགས་མཆོད་ལྷ་ལ་ཕུལ་རྗེས་དེར་འདུས་རྣམས་ལ་འགྱེད་པ། མཚན་སྟགས་དཔར་མེད་པའི་དར་ཤིང་དམིགས་བསལ་བ་ཞིག་འབུལ་བ། གཏང་རག་འབུལ་བ་བཅས་ཡིན་ནོ། །

གཉིས། སྤྲོལ་རྒྱན་ཕན་ཚུན་བར་གྱི་ཐུགས་རྐྱེན།

ལོ་ཆེན་པའི་ཚོ་གའི་གོ་རིམ་དུ་ཐོན་པའི་བྱེད་ནུས་དེ་ནི་ཅུང་མཚར་སྣང་སྐྱེ་དགོས་པ་ཞིག་ཏུ་འདུག་མོད། ཡུད་ཙམ་ནས་ང་ཚོས་ཤེས་རྟོགས་བྱུང་བ་ནི་ཁོའི་གོ་གནས་གལ་ཆེ་མིན་དེ་ཆོས་ལུགས་ཀྱི་ལས་འགན་པོ་ནའི་སྟེང་མི་བརྗོད་པར་ཁོ་ནི་མ་གཞི་ནས་ལོ་འབབས་པའི་བླ་མ་ཞིག་ལས་ཡིག་ཆར་བརྟེན་ནས་དབང་སྐབས་བདེ་རེ་ཐོབ་ཡོད་པའི་ལྷ་བོན་གྱི་གྲས་ཡིན་དགོས་པ་དེ་རེད། ཡིག་ཆ་འདིའི་མཚན་བྱང་ནི《ཁྲོ་མ་ཟིལ་གནོན་མ། ལོ་ཆེན་གྱི་ཆོས་ཁ་གཤིན་པོའི་ཡར་འདྲེན་གསོན་པོའི་རྐྱེན་ཟློག་གཉིས་ཀར་ཞུ་ཤོ》ཞེས་བྱ་ཞིང་། འདིར"གཤིན་པོ་ཡར་འདྲེན་དང་གསོན་པོར་མགོན་སྐྱབས་གཉིས་ཀའི་ལོ་ཆེན་གྱི་ཚོ་ག"འདུས་ཡོད། དེ་ནི་བྱང་གཏེར་སྔོན་འགྲོའི་ཆ་ཤས་དང་། བྱང་གཏེར་ཐུགས་སྒྲུབ་ཡིག་ཆ། ལྷ་བོན་གྱི་འདོན་ཆོག་བསྡུས་མ་བཅས་ས་གནས་རང་གིས་སྲེབ་སྦྲིག་བྱས་པ་ཞིག་རེད། ལོ་ཆེན་པའི་ཡུལ་བསང་སྐར་སྐྱོང་ཚོ་གའི་ཐུན་དང་པོའི་འདོན་ཆོག་ནི་ཡིག་ཆ་འདི་གཞིར་བཟུང་བ་དང་། ཚོ་གའི་གཞུང་དངོས་ཀྱི་གཏོར་མ་དང་འདོན་

[1] འདི་ནི་བྱང་གཏེར་ལུགས་ཀྱི་སྤྱིར་བཏང་གི་ཚོ་གའི་ཡིག་ཆའི་གྲས་ཤིག་ཡིན། ཐུགས་སྒྲུབ(གསང་ཆེན་ཐུགས་ཀྱི་སྒྲུབ་པ་ལས་ཐུགས་སྒྲུབ་དྲུམ་གྱི་ཕྲིན་ལས་ཟབ་མོ)ནི་བྱང་གཏེར་ལུགས་ཀྱི"གྲུབ་ཁོར་རྣམ་གསུམ"ཟེར་བར་གཏོགས། འདིས་རིག་འཛིན་རྒོད་ལྡེམ་གྱིས་གཏེར་ནས་བཏོན་པའི་ལུགས་འདིས་དར་སྤྲོལ་ཆེ་བའི་ཚོ་གའི་ཡིག་ཆའི་རྩ་བའི་གཞུང་མཚོན་པ་རེད།

[2] 《ཐུན་མོང་རྟེན་སྦྲིག་བྱེད་པའི་ལྷ་རྣམས་མཉེས་བྱེད་བསང་ཡིག》ནི་ཐུན་མོང་གི་བསང་ཡིག་ཅིག་ཡིན། དཔྱད་ཡིག་ནི། Nebesky-Wojkowitz, R. de (1993 [1958]), *Oracles and Demons of Tibet*. Kathmandu, Tiwari Pilgrims Book House, 318ff, 587.

ཚོག་ནི་ལྷ་བོན་སོ་སོས་ཁྲིམ་རེར་སྤྱིལ་བའི་ལྷ་བསང་ཚོ་ག་དང་གཅིག་འདྲ་རེད།

བླ་མའི་དབང་ཐོབ་ཡོད་པའི་ལོ་ཆེན་པའི་ལྷ་བོན་ཞིག་ཡིན་ན་དམར་མཆོད་དེ་སྒོང་དགོས་པ་རེད། དེར་བརྟེན། ལོ་ཆེན་པ་ཚོ་ག་འདི་ལ་ཇི་ལྟར་འབྲེལ་བའི་ཐད་ནས་ཁོའི་ནུས་པ་དེས་སྡེ་ཚོའི་ཚོ་གའི་ཁྲོད་དུ་སྤྲོལ་རྒྱུན་གཙོ་གྲས་ཡིན་པའི་ལོ་འབབས་པ་དང་ལྷ་བོན་གཉིས་མཐུན་ཐབས་དང་ཟུང་འབྲེལ་བྱ་རྒྱུར་འབད་པ་བྱེད་བཞིན་པ་ལ་གོ་བ་ལེན་དགོས། སྤྲོལ་འདིའི་ཐོག་མ་ཕལ་ཆེར་བོད་ཀྱི་བླ་མ་ཞིག་གིས་བཙུགས་པར་སྙམ་སྟེ། ཁོས་ཏག་ཏག་སྡེ་ཚོ་འདིས་མི་རབས་མང་པོའི་རིང་ཚོ་ག་འདི་སྤྱིལ་སའི་གནས་ཏེ། ནྭ་ཕ་གོན་གྱི་ཞོལ་དུ་དགོན་པ་ཞིག་གདབ་རྒྱུར་བརྩོན་ལེན་བྱས་པ་རེད། ས་གནས་ཀྱི་བཤད་སྲོལ་ལྟར་ན། དོན་དངོས་སུ་གནས་དེར་དེ་སྔ་བོད་ཀྱི་བླ་མ་ཞིག་གིས་དགོན་ཆུང་ཞིག་བཏབ་སྐྱོང་བ་དང་ཕོ་སྲུས་ཡུལ་དུ་ཕེབས་ནས་བཞུགས་སྐྱོང་བར་བཤད། དགོན་ཆུང་དེ་འཛིག་པའི་སྐབས་སུ་དེའི་རྟེན་གཙོ་བོ་རྣམས་ནྭ་ཕ་གོན་གྲོང་སྡེའི་ཞོལ་དུ་ད་ལྟ་ཡང་མཇལ་རྒྱུ་ཡོད་པའི་མཆོད་རྟེན་དེའི་གཟུང་གཞུག་ཏུ་ཕུལ་བ་རེད།

དམར་མཆོད“ཐུབ་བསྟན་གྱི་རྣམ་པར”བསྒྱུར་བར་བརྩོན་པ་ནི་ཁ་ཚ་དགོས་གཏུགས་ཀྱི་གནད་དོན་ཞིག་ཡིན་པ་འདྲ། དེ་ནི་བོད་གནའ་རབས་སུ་ཇི་ལྟར་ཡིན་པ་བོད་ཀྱི་ཡུལ་མཐའ་མང་པོ་ཙུ་ད་ལྟ་ཡང་དེ་ལྟར་ཡིན་པ་རེད། ལྷ་བོན་གྱིས་ཁྲིམ་ཚང་སྐོར་ལ་བླ་འགུག་གི་ཚོ་ག་སྤྱིལ་ནས་ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་རྭ་སྐྱེས་ལ་དམར་མཆོད་འབུལ་སྐབས་བླ་མ་ཡང་གམ་དུ་ཡོད་ལ། ཐ་ན་ཁོ་ཡང་ཚོགས་མཉམ་ཞུགས་བྱེད་པ་རེད། ཐུན་མོང་གི་ངོས་ནས་བརྗོད་ན་དམར་མཆོད་སྤངས་པའི་ལྷ་བོན་ཁོ་ནས་ཚོ་ག་སྤྱིལ་བ་འདིས་ལྷ་བོན་གྱི་སྤྲོལ་རྒྱུན་དེ་ཐུབ་བསྟན་པའི་སྒྲོམ་གཞིར་འཛུག་པ་དང་དེའི་ལྟ་བ་བླ་ན་མེད་པ་ཞིག་ཡིན་པ་ར་སྒྲོད་པར་འབད་པ་ལྷུར་ལེན་བཞིན་པ་འདྲ།

ཁ་རྟའི་ཡུལ་དུ་ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་རྭ་སྐྱེས་ལ་དམར་མཆོད་འབུལ་བའི་གནའ་བོའི་ལུགས་སྲོལ་འདི་ལ་ཐུན་མོང་དང་མི་སྣེར་གཉིས་ཀའི་ཁྱད་ཆོས་ལྡན་པ་དང་། དེས་སྡེ་ཚོའི་འཐུས་ཚབ་པ་དང་ས་གནས་ཀྱི་ཐུབ་བསྟན་པའི་དགོན་པའི་བླ་མའི་བར་དུ་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་འགལ་ཟླ་བཟོས་འདུག་མོད། ཡིན་ནའང་སེ་པའི་ཡུལ་དུ་དམར་མཆོད་ཀྱི་སྲོལ་འདི་ནི་མི་སྣེར་ཁོ་ནས་རྒྱུན་འཛིན་བྱས་ཡོད་ལ་མི་ཞིག་སྲོག་ཉེན་ལ་ཐུག་སྐབས་སྤྱིལ་བ་ཞིག་རེད། སྐབས་འདི་ཙམ་དུ་ད་གཟོད་བླ་མས་ཐུབ་བསྟན་པའི“སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་བྱམས་སྙིང་རྗེ”སྒོམ་པའི་ལྟ་བ་དང་འགལ་བའི་གསོལ་མཆོད་སྤྱིལ་ཚོག་པར་བྱེད་པ་དང་། གཞན་ལྷ་བོན་གྱིས་ཁོ་ཚོའི་མེས་པོ་དང་། ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་རྭ་སྐྱེས་ལ་གསོལ་མཆོད་བྱེད་སྐབས་བླ་མས་ཀྱང་རང་གི་ལྟ་བ་བློས་བཏང་ནས་ལྷ་དེ་བླ་ན་མེད་པ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་ལེན་བྱེད་པ་ཡིན། དོན་དངོས་སུ་ལྷ་བོན་ལུགས་ཀྱི་སྲིད་པའི་རྣམ་གཞག་ལྟར་ན། ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་རྭ་སྐྱེས་ནི་ཁོ་ཚོ་ཤི་བའི་དུས་སུ“བླ”འམ་ཡང་ན“ཤི་བའི་བླ”ཡོག་སའི་གནས་མལ་ཡིན་ལ། དེ་བཞིན་བླ་མ་ལ་ཡང་ནེ་པོའུ(Nepou)ཟེར་བའི་མེས་པོའི་ལྷ་ཞིག་ཡོད་པ་ནི་ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་རྭ་སྐྱེས་ཀྱི་སྲས་གཅིག་པུ་དེ་ཡིན་པར་བཤད། ལྷ་པ་ལ་ཡང་མཁའ་འགྲོ་ཚེ་རིང་མའི་རི་ཟེར་བའི་མེས་པོའི་ལྷ་ཞིག་ཡོད་མོད་དེ་ནི་ཡུལ་འདིའི་མངའ་ཁོངས་སུ་མེད། མི་ཕལ་པ་ལ་ཡང“བླ”ཡི་ཡོག་མལ་ཞིག་ཡོད་པ་དང་། དེ་ནི་སྲས་ཡུལ་གྱི་རིའི་འདབས་རོལ་ཡིན་པར་བཤད། སྲིད་པའི་རྣམ་གཞག་འདིས་བླ་མ་ཡང་ཐུབ་བསྟན་པའི་ལྟ་བ་མིན་པའི“བླ”ཞེས་པ་སྟེ། སྡེ་ཚོའི་སྤྱི་ཚོགས་ཀྱི་དབང་ཤེད་ཀྱི་རིམ་པ་མཚོན་པའི་མེས་པོའི་

རི་བོ་དང་འབྲེལ་བའི་གཞུང་ལུགས་ནང་ཚུད་དུ་བཅུག་འདུག འདིས་བླ་མ་དང་ལྷ་བོན་གཉིས་ལ་སྤྱི་ཚོགས་དེར་ཡོད་པའི་གོ་གནས་གོ་ལྡོག་ཏུ་བཏང་ཡོད་པ་མངོན་གསལ་རེད།

གསུམ། ཚོ་གའི་གནས་ཡུལ་དང་དུས་ཚོད།

སྤྱིར་ཚོ་གའི་གསོལ་མཆོད་དག་ཞིང་ཕྱོགས་ཀྱི་ལས་ཀའི་འགྲོས་དང་བསྟུན་ནས་སྤེལ་བ་དེ་བཞིན་དུ་སྔེ་ཚོ་འདིའི་ཚོ་ག་ཡང་དེ་ལྟར་རེད། ཡུལ་བསང་སྐར་སྐྱོང་གི་ཚོ་ག་འདིས་ཡུལ་ཁམས་དེའི་ཕྱིན་རླབས་ཀྱི་ཚན་ཁ་འབབ་བའི་གནས་སུ་བསྒྲོད་ཚོག་པ་དང་སྔེ་ཚོའི་འཚོ་ཐེས་དང་འབྲེལ་བའི་དུས་ཚིགས་ཀྱི་འགྱུར་ལྡོག་ཀྱང་མཚོན་ཡོད།

“སྦས་ཡུལ་གྱི་སྒོ་འབྱེད་པའི”ཚོ་ག་དེ་ནི་གོང་མ་ལའི(Kongmala)རི་བོ་བརྒལ་བའི་འགྲུལ་བཞུད་ཅིག་ནས་འགོ་བརྩམ་དགོས། དེ་ནི་རོང(Rong)ནས་ཕུ(Phu)དང་། སྔེ་གྲོང་ནས་ས་མགོ་མཐོ་བའི་དབྱར་ས། མཐའ་འཁོར་གྱི་ཡུལ་ནས་སྦལ་ཡུལ་གྱི་དཀྱིལ་སྙིང་བཅས་ལ་བགྲོད་དགོས་པ་དང་། ཚོ་ག་མཇུག་སྒྲུད་དུས་འགྲུལ་བཞུད་དེའི་ཕྱིར་ལམ་བརྒྱུད་ནས་ལོག་དགོས་པ་རེད། ས་ཚིགས་ཆེ་ཁག་དག་ཏུ་སྤེལ་བའི་ཚོ་ག་གཤམ་ལྟར།

ཡུལ་བསང་དུ་འབོད་པའི་ཚོ་ག་དེ་སྔེ་གྲོང་གི་ནུ་ཕ་གོན་གྲོང་འདབས་ཀྱི་ནགས་ཚལ་བྱིན་ཅན་ཞིག་ཡོད་པ་དེར་སྤེལ་བ་རེད།

དེའི་རྗེས་ནས་སྐར་སྐྱོང་དུ་འབོད་པའི་ཚོ་ག་དེ་ཐོག་མར་མཁན་པ་ལུང་གི་ནང་རོལ་གྱི་པྷ་རུན(Barun)ལུང་པའི“གཡང་གི་ལྟེ་བ”ཟེར་བའི་ས་དེར་སྤེལ་བ་དང་། མཇུག་མཐར་ལྷང་མ་ལེ(Lhangmale)ཡི་རི་མགོར་སྤེལ་བ་རེད། གནས་བྱིན་ཅན་འདིའི་ལམ་བར་ཡོངས་སུ་བསང་དང་གསེར་སྐྱེམས་མཆོད་དགོས་པ་རེད།

ཚོ་གའི་གོ་རིམ་དུ་ལྷ་བོན་གྱིས་འདོན་ཚིག་གྱེར་ནས་ཁོ་རང་བོད་གདོད་མའི་སྲིད་པའི་ཁམས་གསུམ་སྟེ། སྟེང་གི་ལྷ་དང་། བར་གྱི་བཙན་དང་འགྲོ་བ་མི། འོག་གི་ཀླུ་བཅས་ཀྱི་གནས་ཁམས་སུ་ཡོད་པའི་འཆར་ཡན་གྱི་ས་བཀྲ་ཞིག་འབྲི་བ་དང་། ཁོས་ད་དུང་བོད་ལྗོངས་དབུས་ཁུལ་གྱི་ཡུལ་ལྷ་གཞི་བདག་རྣམས་བོས་ནས་ས་གནས་ཀྱི་ཡུལ་ལྷ་རྣམས་དང་བཅས་པར་གསོལ་མཆོད་བྱེད་པ་ཡིན། ཐོག་མར་ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་རྣ་སྐྱེས་ནས་འགོ་རྩོམ་པ་ཡིན་ལ། ཁོ་ལ་ལྷ་དང་། བཙན། འདྲེ་སྲིན་བཅས་ཀྱི་ཆ་ལུགས་མི་འདྲ་བ་ཡོད་པ་ལ་ཡུམ་དང་། བློན་འཁོར། མེས་པོ། ལྷ། འདྲེ་སྲིན། ལྷ་སྲིན360དང་བཅས་པའི་འཁོར་ཚོགས་ཀྱིས་བསྐོར་ཡོད་པ་རེད། དེ་ནས་ཁོའི་སྲས་ནེ་པོའུ་དང་། ཚོ་ལིང་བོ། (རི་བོ་མ་ཀ་ལུ་<Mt.Makalu>ཡང་ཟེར)ད་དུང་གནམ་གྱི་ལྷའི་གྲས་སུ་བགྲངས་པའི་སྦས་ཡུལ་གྱི་གངས་རིའི་ཚོགས། དེ་ནས་བྲག་རི་དང་མི་རྣམས་བགྲོད་ཚོག་པའི་རྫ་སར་གནས་པའི་བཙན་དང་། ཆུ་མིག་དང་བྲག་ཕུག་ཏུ་གནས་པའི་ཀླུ། གཡང་གཟར་དང་འཇིགས་རུང་གི་གནས་དག་ཏུ་གནས་པའི་བདུད་ལ་སོགས་པ་དང་། ཀླུའི་སྡོད་གནས་དང་ཚེ་སྲོག་གི་འབྱུང་གནས། ད་དུང་གུ་རུ་རིན་པོ་ཆེས་གདོད་མའི་ལྷ་དང་ཡུལ་ཁམས་བཏུལ་ནས་འགྲོ་བ་མི་རྣམས་ལ་དགོས་འདོད་སྦྱིན་སའི་གནས་བཅས་ལ་ངོས་འཛིན་པའི་ཨ་མ་སྨྲུམ་མ(ཡང་ན་ཨ་མ་བུ་ཆུང་མ)ཡི་གནས་རི། མཐར་ཆོས་ཀྱི་གྱེར་དབྱངས་དང་མཉམ་དུ་བསྐྱོད་པའི་འགྲུལ་བཞུད་དེ་པན་དོག(Pandok ཡང་ན་Hatya<ཧྣད་ཡ>)གི་ཤིན་ས་ཕ་ས་ཁོངས་ཀྱི་ཨ་རུན་གཙང་པོའི་ནུབ་ངོགས་བར་དུ་སླེབ་པ་དང་། བྱང་གི་མཐའ་མཚམས་ཀྱི་གནས་ནི་བོད་ལྗོངས་ཀྱི་ཀར་མ་ཆུ་ལུང་པའི་ས་སྐྲ་སྟེང་ཡིན་ལ། ལྷོ་ཡི་མཐའ་མཚམས་དང་ཆེས་དམའ་ས་ནི་ཀས་ཝ(Kaswa)ཡི་རའེ(Rai)

ཡི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་མངའ་ཁོངས་དང་ཨིས་སི་ལྷ་ལུང་པའི་མཐའ་མཚམས་ཡིན།

གནས་བྱིན་ཅན་འདི་ལ་སྔོན་གྱི་དུས་སུ་བྱུང་ནས་འོངས་པའི་བོད་ཀྱི་གནས་མཇལ་བ་སྐོར་ཞིག་ཀྱང་སོང་ཕྱོང་བའི་བཤད་སྲོལ་ཡོད་ལ། དེ་དག་གི་སྣང་བརྙན་ཁྲུམ་བོ་ལྷ་མས་ད་དུང་ཡང་ཉར་ཡོད་པའི་ཐང་ཀའི་སྙིང་བཀོད་འདུག རི་བོ་ཏི་སེ་མཚོན་པའི་མ་དཔེ་ལས་བློ་བསྐྱེད་བྱུང་བ་དང་འདྲ་བའི་སྣང་བརྙན་འདི་སྦས་ཡུལ་གནས་ཡིག་ཁྲིད་བཞེངས་པའི་སྣང་བརྙན་དང་གཅིག་མཚུངས་ཡིན་ལ། དེ་གཉིས་ཀས་རི་བོ་ཨཱ་ཀ་ལུ་དཀྱིལ་དབུས་སུ་བཞེངས་འདུག གནས་ཡིག་དེར་ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་ཧུ་སྐྱེས་ནི་ས་ཁམས་ངོས་ཀྱི་མཇལ་གྱི་ཤར་གྱི་སྒོ་སྲུང་ཡིན་པ་ཙམ་ལས་གླེངས་མེད། དེར་བརྟེན་འདི་ལས་ངེས་ཤེས་འཐོན་ཐུབ་པ་ནི་ཞུང་མཐར་ཡང་ལྟ་བ་གཉིས་ཀ་དམིགས་བསལ་གྱི་སྲོལ་རྒྱུན་ཐད་ནས་གཅིག་མཐུན་བྱུང་ཡོད་པ་དེ་ཡིན་ལ། དེ་དག་ནི་ཆོས་ལུགས་ཀྱི་གསོལ་མཆོད་དང་"གྲོས་བསྡུར"བརྒྱུད་ནས་ཚད་རིམ་ངེས་ཅན་དུ་མཉམ་བསྲེས་བྱས་འདུག་པ་སྟེ། གཅིག་གིས་ལྷ་བོན་གྱི་མེས་པོ་སྟེ་ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་ཧུ་སྐྱེས་དང་གཞན་དེས་གུ་རུ་རིན་པོ་ཆེའི་འབག་སྐུར་ངོས་འཛིན་པའི་རི་བོ་ཨཱ་ཀ་ལུ་གཙོར་བཟུང་ཡོད། དེའི་རྗེས་སུ་བལ་པོ་སྲིད་གཞུང་གིས་མངའ་ཁོངས་རྒྱ་བསྐྱེད་པ་དང་བསྟུན་ནས་སྦས་ཡུལ་གྱི་དཀྱིལ་སྙིང་ནི་ལྷ་དབང་ཕྱུག་གི་སྐྲའི་ལན་བུ་ནས་འབྲུངས་པར་འདོད་པའི་བྷ་རུན(Barun)གཙང་པོ་འབྱུང་སའི་ལྟེ་བ་ཡིན་ཚུལ་འགྲེལ་བརྗོད་བྱས་འདུག འདིས་ང་ཚོར་སྐད་གྲགས་ཆེ་བའི་ཆུ་བོ་གངྒའི་ལྷ་སྒྲུང་དེའི་དྲན་པ་གསོ་བར་བྱེད།

ལྟ་བ་རྗེས་མ་འདི་ནི་ཧིན་རྡུའི་ཆོས་ལུགས་ལ་བསྒྱུར་བའི་ས་བབ་དམའ་བའི་མི་རྣམས་ཀྱིས་གཙོར་འཛིན་པ་མ་གཏོགས། ཁྲུམ་བོར་མཚོན་ན་མཁན་པ་ལུང་གི་རི་བོ་འདི་དག་ནི་སྔར་བཞིན་གནས་ཀྱི་བདག་པོའི་ལྷ་དག་ཡིན་ལ། དེ་དག་ལ་གསོལ་མཆོད་བྱེད་པ་དེས་ཡུལ་ཁམས་དེ་བོད་ཡུལ་དང་འབྲེལ་བའི་གདོད་མའི་སྲིད་པའི་རྣམ་གཞག་གི་གནས་ཁམས་ཀྱི་ཁོངས་སུ་བསྡུ་བ་ལས་གཞན། ད་དུང་ས་ཁོངས་དེར་འགྲོ་ཆོག་མིན་དང་སྐྱེ་ཚོའི་ཚེ་གའི་དུས་ཚོད་གཏན་འཁེལ་བཅས་བྱེད་པ་ཡིན། རི་བོ་དེ་དག་ནི་ཆོས་ལུགས་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་མེས་པོའི་ལྷ་དང་། སྐྱེ་ཚོའི་སྐྱེས་ལྷ། སྨན་གྲགས་དང་མི་རྒྱུད་སྤེལ་མཁན་དང་། འཆི་བའི་དུས་སུ་བླ་ཕྱིར་ལོག་སའི་གནས་བཅས་ཡིན། དེ་ལས་གཞན་དེ་དག་ལ་དཔའ་བོ་དང་། མཁའ་འགྲོ། དུས་ཀྱི་མཐའ་མར་འཇིག་རྟེན་བསྐྱར་འབྱུང་ལ་མགོ་བའི་ས་བོན་བཅས་འདུས་ཡོད་པས་ང་ཚོར་སྦས་ཡུལ་གྱི་འཇིག་རྟེན་སྐྱོབ་པའི་ལྷ་སྒྲུང་འབའ་ཞིག་གི་དྲན་པ་ཡང་ཡང་གསོ་བར་བྱེད།

མདོར་ན། མེས་པོའི་འདས་སོང་དང་མ་འོངས་པའི་འཇིག་རྟེན་གཉིས་གཅིག་ཏུ་སྦྲེལ་འདུག་པའི་རི་བོ་འདི་དག་ནི་ཡུལ་ཁམས་འདི་དང་དུས་གཉིས་ཀྱི་བདག་པོ་རེད།

བཞི། ཇོ་མཚར་ཀུན་གྱི་འཛུང་གནས་ས་སྐྱ་སྟེང་དང་བོད་ལྗོངས་བར་གྱི་འབྲེལ་བ།

ཡུལ་ཁམས་འདི་ལ་ལྡན་པའི་བྱིན་རླབས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་དེས་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་ལ་ཁྲུམ་བོའི་སྐྱེ་ཚོའི་ནང་ཁུལ་དང་། སྐྱེ་ཚོ་དང་ཁོར་ཡུག་གི་འབྲེལ་བ། ད་དུང་མི་རིགས་བར་གྱི་འབྲེལ་ལམ། གཞིས་སྒོ། ཧི་མ་ལ་ཡའི་ཡུལ་ཁམས་དག་དང་བོད་ལྗོངས་བར་གྱི་འབྲེལ་བ་བཅས་ལ་ཤུགས་རྐྱེན་ངེས་ཅན་ཞིག་ཐེབས་ཡོད། སྔོས་སུ་ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་ཧུ་སྐྱེས་དང་དམ་དུ་འབྲེལ་བའི་ས་སྐྱ་སྟེང་ཟེར་བའི་ཡུལ་དེ་ནི་གོང་སྨོས་འབྲེལ་ལམ་དེ་དག་གི་ལྟེ་བ་ལྟ་བུར་གྱུར་ཕྱོང་སོད་དེར་ད་དུང་ཞིབ་འཇུག

གཏིང་ཟབ་མོ་ཞིག་བྱས་མྱོང་མེད།

གནས་ཡིག་ཏུ་ས་སྐྱ་སྲིང་ནི་བྱང་གི་མཐའ་མཚམས་སུ་ཡོད་ཚུལ་དང་། ཡུལ་དེ་ནི་ཀར་མ་ཆུ་ལུང་པའི་ཡིད་དུ་འོང་བའི་ས་སྣང་ཞིག་ཏུ་ཆགས་ཡོད་ཚུལ། དེ་ད་དུང་ལུང་པ་དེའི་ལྷོ་ངོས་ཀྱི་ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་རྣ་སྐྱེས་ཀྱི་རི་བོའི་ཁ་གཏད་དུ་ཡོད་ཚུལ་སོགས་བརྗོད་འདུག གནས་དེར་ད་ལྟ་ཡང་མཁར་ཤུལ་འགའ་མཐོང་ཐུབ་པ་འདིས་གཞིས་ཁྲུལ་ཞིག་ཆགས་མྱོང་བ་ར་སྤྲོད་ཐུབ། 1921ལོར་ཁོལ•ཧོ་ཝར་ཊེ(Col.Howard)ཡིས་མཁར་ཤུལ་དེ་དག་ཐོར་བཀོད་པ་ལྟར་ན། "ས་སྐྱ་སྲིང……ནི་སྐབས་ཤིག་ཏུ་གྲོང་སྡེ་ཙུང་ཆེན་པོ་ཞིག་རེད། འོན་ཀྱང་ས་གནས་ཀྱི་འདྲེ་སྲིན་གྱིས་བཏང་བའི་ནད་ཡམས་ཤིག་གིས་གྲོང་མི་ཡོངས་རྫོགས་མེད་དུ་བཏང་བ་རེད། འདྲེ་སྲིན་འདི་ད་དུང་ཡང་གང་སར་རྒྱུ་བར་གྲགས། མཁར་ཤུལ་དེའི་ཁང་རྙིང་བསྐྱར་སྐྲུན་བྱེད་ཐུབ་མཁན་གཅིག་ཀྱང་མ་བྱུང་བས་དེར་རྫ་ལྷུམ་དང་ཤིང་སྡོང་གིས་གང་སར་ཁེངས་ནས་ཡོད། དབྱར་ཁར་ཚོང་པ་དག་གནས་འདི་བརྒྱུད་ནས་ཚོང་ཟོག་བརྗེ་རེས་བྱེད་དུ་འགྲོ་བ་དང་། ཚོང་ཟོག་ནི་བོད་པ་རྣམས་ཀྱིས་བྱང་ནས་ཁྱེར་ཡོང་བའི་ཚྭ་དང་བལ་པོའི་ཚོང་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཁྱེར་ཡོང་བའི་འབྲས་དང་། ཆོན་རྩི། སྦོ་ཚལ་སོགས་ཡིན།"① ཞེས་འདིར་བརྗོད་པའི་འདྲེ་སྲིན་ནི་ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་རྣ་སྐྱེས་ལ་གོ་བ་མངོན་གསལ་རེད།

མཁར་ཤུལ་གྱི་དཀྱིལ་དུ་མཆོད་རྟེན་ཕྱེད་ཀ་ཞིག་རལ་དུ་ཞུར་པ་ཞིག་ཡོད་ལ། དེ་ནི་སེ་པའི་ཁྲུམ་པོ་རྣམས་ཀྱི་ལོ་འབབས་ཀྱི་ཆོས་སྐུའི་སྙིང་པོ་ཡིན། ཆོས་སྐྱོང་ཟུར་ར་རྣ་སྐྱེས་ཀྱི་རི་བོར་ཁ་ཕྱོགས་ནས་དར་ལྕོག་བཙུགས་ཡོད་པའི་དེའུ་འབུར་གཉིས་བརྩིགས་ཡོད་པ་དང་། འདི་ལས་ཁ་ཏ་ཕུའི་ཡུལ་ཕྱོགས་ཀྱི་བོད་པ་རྣམས་ཀྱིས་ད་ལྟའི་བར་དུ་མཚམས་མ་ཆད་པར་གཞི་བདག་འདི་ལ་གསོལ་མཆོད་བྱེད་བཞིན་ཡོད་པ་ཤེས་ཐུབ།

《ཤེལ་དཀར་ཆོས་འབྱུང》ལྟར་ན་ཁ་ཏ་ཕུའི་ས་སྐྱ་སྲིང་ནི་སྐབས་དེའི་བོད་ས་གནས་སྲིད་གཞུང་གིས1710ལོའི་ཡས་མས་སུ་ཤེལ་དཀར་དགོན་པར་གནང་ནས་དགོན་མ་ལག་ཅིག་གཟུག་ཏུ་བཙུག་པར་བཤད།② དེ་བས་ཡུལ་དེ་ནི་བོད་ལྗོངས་ཀྱི་མཐའ་མཚམས་དང་འབྲེལ་བའི་ས་ཆ་ཞིག་ཡིན་པར་སྙམ།

གནས་འདི་ནི་ཤིང་ག་བའི(Shingawa)རིགས་དང་ཧེ་དན་གའི་ཡམ་ཕུ་རྣལ་རིགས③ཀྱིས་ཁོ་ཚོའི་མེས་པོའི་གནས་ཤིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་པ་དང་། ཉེ་སྔོན་བར་དུ་ཧི་མ་ལ་ཡ་བརྒྱལ་བའི་འགྲུལ་སྐྱོད་ཊ་ཁག་དག་གི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་ཉོ་ཚོང་བརྗེ་རེས་བྱེད་ས་ཞིག་ཡིན་འདུག གནས་དེ་ནས་ལྷོ་ཕྱོགས་སུ་འཕེན་པའི་ལམ་ཕྲན་དེ་དེད་ན་སེ་པའི་ཁྲུམ་བོ་དང་ཡམ་ཕུ་རལ་གྱི་ས་ཁོངས་སུ་སླེབ་ཐུབ་པ་དང་། ཤར་ཕྱོགས་སུ་འཕེན་པའི་ལམ་ཕྲན་དེ་དེད་ན་ཁེ་མ་ཐན་གའི་ཁྲུམ་བོ་གྲོང་སྡེ་དང་ཤིང་སའི་ས་ཁོངས་སུ་སླེབ་ཐུབ། ཡང་ཤར་ཕྱོགས་སུ་འཕེན་པའི་ལམ་ཕྲན་གཞན་

① Howard-Bury, C.K. (1922), *Mount Everest, the Reconnaissance*. London, Royal Geographic Society, 122.

② གནས་འདི་ནི་བོད་ལྗོངས་ས་གནས་སྲིད་གཞུང་གིས་ཤེལ་དཀར་གྱི་དགོན་བདག་གྲགས་པ་རྒྱ་མཚོ་ལ1710ནས1718ལོའི་བར་ཆ་བགོས་ནས་སྤྲད་པའི་ས་གནས་ཀྱི་ཐོའི་ནང་དུ་བཀོད་འདུག 《ཤེལ་དཀར་ཆོས་འབྱུང》གི་ཤོག་ལྷེ90པར་གསལ།

③ འདི་ས་གནས་ཀྱི་ལྷ་སྲུང་དུ་བསྟན་ཡོད་པ་དཔེར་ན། ཁོ་མོས་བསྡུ་རུབ་བྱས་པའི་རྣལ་གྱི་ལྷ་སྲུང་ཞིག་ཏུ་བརྗོད་པ་ལྟར་ན་ཡམ་ཕུ་རྣལ་གྱི་ས་ཁྲུལ་ཞིག་ནི་བོད་ལྗོངས་ནས་མཆེད་པར་འདོད་ལ། ས་སྐྱ་སྲིང་གི་སྙིང་ཕྱོགས་ཀྱི་རུས་དམ་ལྷ་མཚོ་ནས་ས་འཚོལ་བའི་མགོ་བརྩམས་པ་རེད། དེ་ནས་ཁོ་ཚོ་ལྷོ་ཕྱོགས་སུ་བསྐྱོད་དེ་གནའ་དུས་སུ་རུ་དམ་ཟེར་བའི་ཧེ་དན་ག་གྲོང་སྡེ་རྙེད་པ་རེད། འདིར་གནའ་བོའི་མཚེའུ་ལས་བྱུང་བའི་ཆུ་མིག་ལྔ་ཡོད་པ་དེས་གདོང་མའི་ཚོ་པ་ལྔ་བྱུང་བར་བཤད། ད་དུང་ཤིང་སའི་སྲོལ་རྒྱུན་ལ་གཞིགས་ན་ས་སྐྱ་སྲིང་ནི་ས་སྐྱ་དང་ས་སྐྱ་པ་ཟེར་བའི་ཤིང་ས་བའི་ཚོ་པ་གལ་ཆེན་ཞིག་གི་མིང་དང་འབྲེལ་བ་ཡོད།

དེ་དེད་ན་ཁེ་མ་ཐན་ཀ་དང་ཁ་ཏ་ཕུའི་ཡུལ་མི་ཚོར་དབང་བའི་ཀར་མ་ཆུའི་སྟོད་ཕྱོགས་ཀྱི་འབྲོག་སར་སླེབ་ཐུབ། བྱང་ཕྱོགས་སུ་འཐེན་པའི་ལམ་ཕྲན་དེད་ནས་ཉག་ག་མཐོན་པོ་ཞིག་བརྒལ་ན་ཁ་ཏ་ཕུ་ལ་སླེབ་ཐུབ་པ་རེད། གཞི་བདག་ཆོས་སྐྱོང་ཐུར་ར་ནྲ་སྐྱེས་ནི་གནའ་སྔོ་ནས་ཡུལ་འདིའི་ལམ་ཕྲན་དག་ཀྱང་འདུས་པའི་གནས་ཡོངས་ཀྱི་བདག་པོ་མཐུ་ཆེན་དུ་ངོས་འཛིན་པ་ཡིན། ཁ་ཏ་ཕུ་ཏུ་གནས་སྒོ་འབྱེད་པ་དང་གནས་སྒོ་སྡོམ་པའི་སྐབས་སུ་གསོལ་མཆོད་སྤེལ་ཏེ་གཞི་བདག་འདི་ལ་དམར་མཆོད་ཅིག་ཕུལ་ན་ད་གཟོད་བྱང་ཕྱོགས་ཀྱི་ལམ་ཕྲན་འདི་དག་ལ་བགྲོད་ཆོག་པ་ཡིན། དམར་མཆོད་འདི་ནི་སྤྱི་ཚོ་འདིའི་ཚོ་དགུའི་འཐུས་མི་ཡོངས་ཀྱིས་སྤེལ་བ་ཞིག་ཡིན་པས་སྤྱི་ཚོའི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་སྒྲིག་གཞི་ལ་ཐད་ཀར་འབྲེལ་ནས་ཡོད།①

ཁྲུམ་པོ་ས་ཁོངས་ཀྱི་མཐའ་མཚམས་སུ་ཡོད་པའི་ས་སྐྱ་སྟེང་ནི་ཧི་མ་ལ་ཡའི་ཆར་གཏོགས་པའི་ཡུལ་དང་ཧི་མ་ལ་ཡ་བརྒལ་བའི་ཡུལ་བར་གྱི་འབྲེལ་ལམ་གྱི་ལྟེ་བ་ལྟ་བུར་གྱུར་འདུག ཡུལ་དེ་ནི་ཨ་རུན་སྟོད་ཕྱོགས་སུ་ཆགས་ཡོད་པའི་སྤྱི་ཚོ་དག་གི་འབྱུང་ཁུངས་དང་སྣས་ཡུལ་གྱི་བདག་པོ་མཐུ་ཆེན་དཀྱིལ་སྙིང་ཡིན་པའི་ཆོས་ལུགས་སྲོལ་རྒྱུན་ལ་རྒྱུས་ལོན་བྱ་བའི་གསང་བའི་ལྡེ་མིག་ཀྱང་རེད། དེ་དུང་བོད་ལྗོངས་ལྷོ་རྒྱུད་ཀྱི་གཞི་བདག་གཞན་དག་གི་གསོལ་མཆོད་དག་ལའང་འབྲེལ་བ་ཡོད། དོན་དངོས་སུ་ལྷ་མཐུ་པོ་ཆེ་འདི་ལ་དམར་མཆོད་སྤེལ་ཏེ་མཆོད་བཀུར་བྱེད་པ་འདིས་བོད་གདོད་མའི་དུས་ཀྱི་ཐུབ་བསྟན་མིན་པའི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་ཁྱད་ཆོས་དག་དྲན་གསོ་བྱེད་པ་དང་། བོད་ལྗོངས་སུ་ཆོས་སྐྱོང་ཐུར་ར་ནྲ་སྐྱེས་ནི་དིང་རི་ས་ཆར་དམར་མཆོད་ཀྱིས་གསོལ་དགོས་པའི་གཞི་བདག་ཆེན་པོ་སྟེ། ཕོ་ལྷ་ལྷ་བཙུན་གངས་དམར་གྱི་སྔོན་ཞིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་པ་ཡིན། དེ་ཡང་བོད་གནའ་བོའི་བཙན་པོ་དག་གི་མེས་པོའི་ལྷ་དག་དང་འབྲེལ་བ་ཡོད(དཔྱད་ཡིག་ལ་གུང་ཐང་གདུང་རབས130དངMacdonald 1971:300)②པ་དང་། ད་དུང་དམར་མཆོད་ཀྱིས་གསོལ་དགོས་པའི་ཡུལ་ལྷ་གཞན་དག་ཀྱང་ཡོད་པ་དཔེར་ན་ཕོ་རོང་རི་བོའི་རྟ་སྐྱོང་སྟེ། ཞང་ཞུང་དང་འབྲེལ་བའི་ཨ་ཡ་ཟེར་བའི་བོན་གྱི་སྔགས་པས་གནའ་ནས་ད་བར་དུ་མཆོད་བཀུར་བྱེད་པའི་ཡུལ་ལྷ་ཞིག་ཡིན།

མདོར་ན། སེ་པའི་ཁྲུམ་པོ་དང་། ཁོ་ཚོའི་ཆོས་ལུགས་ཀྱི་སྲོལ་རྒྱུན། སྐར་སྐྱོང་ཚོ་ག་བཅས་ལ་ཞིབ་རྟོགས་བྱེད་པར་སྤྱི་ཚོ་དེ་བོད་ལྗོངས་དང་། གཞི་བདག་གསོལ་མཆོད་ཀྱི་གདོད་མའི་འབྱུང་ཁུངས། ཐུབ་བསྟན་ཆོས་ལུགས་བཅས་ཕན་ཚུན་གཅིག་ལ་གཅིག་འདྲེས་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་རྒྱབ་ལྗོངས་ལས་གོ་བ་ལོན་དགོས་པ་ཞིག་རེད།

བཞི་པ། ཆོས་ལུགས་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་ཉམས་རྒུད་དང་སྤྱི་ཚོའི་ཆ་གཞིའི་གེགས་རྐྱེན།

སེ་པའི་ཁྲུམ་པོ་ཡིས་སྐར་སྐྱོང་ཚོ་ག་དེ་རིས་སུ་བོར་དོན་ཅི་ཡིན་ནམ་ཟེར་ན། སྤྱིར་ཆོས་ལུགས་སྲོལ་རྒྱུན་དག

① དཔྱད་ཡིག་ལ། Diemberger, H. & Hazod, G., “Animal Sacrifices and Mountain Deities in Southern Tibet: Mythology, Rituals and Politics”, In *Les habitants du Toit du Monde*, Volume in Honour of Alexander Macdonaldཡོད།

② རིག་འཛིན་ཚེ་དབང་ནོར་བུ། 《བོད་རྗེ་ལྷ་བཙན་པོའི་གདུང་རབས་མངའ་རིས་གུང་ཐང་དུ་ཇི་ལྟར་བྱུང་བའི་ཚུལ་དེབ་ཐེར་དྭངས་ཤེལ་འཕྲུལ་གྱི་མེ་ལོང》 [G] 《བོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་དེབ་ཐེར་ཁག་ལྔ》 ལྷ་ས། བོད་ལྗོངས་བོད་ཡིག་དཔེ་རྙིང་དཔེ་སྐྲུན་ཁང་། 1990ལོ། Macdonald, A. (1971) “Une lecture des Pelliot tibétains 1286, 1287, 1038, 1047, et 1290 –Essai sur la formation et l′emploi des mythes politiques dans la religion royale de Sron bcan sgam-po”, In Etudes tibétaines dédiées à la mémoire de Marcelle Lalou. Paris, Adrien Maisonneuve, 190-391 ཡོད།

ཀྱུད་ནས་མཐར་རྫང་ནས་ཉམས་པ་ལ་རྒྱུ་རྐྱེན་གང་མང་ཞིག་ཡོད་པ་རེད། རྒྱུ་རྐྱེན་དེ་དག་གི་གྲས་སུ་དཔེར་ན་ཆོས་ལུགས་མི་སྣ་གཙོ་གྲས་གློ་བུར་དུ་འདས་གྲོངས་བྱུང་བ་ལྟ་བུའི་སྲོག་ལ་ཐུག་པའི་དོན་རྐྱེན་དག་ཀྱང་འདུས་ཡོད།

བཅར་འདྲི་བྱས་པའི་མི་མང་པོས་བརྗོད་པ་ལྟར་ན། ནགས་ཚལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་བདག་དབང་ཅན་དུ་བསྒྱུར་ནས་པཊ་ཚ་ཡད་བཙུགས་པ་དེས་སྡེ་ཚོ་དང་དེའི་ཡུལ་ཁམས་སྲིད་སྐྱོང་རྩ་བ་ནས་འགྱུར་དུ་བཅུག་པ་རེད། སྲོལ་རྒྱུན་ལྟར་ན་སྡེ་ཚོས་ཐོན་ཁུངས་ཡོད་དོ་ཅོག་ལ་དོ་དམ་བྱེད་པ་ཡིན་མོད། སྲིད་གཞུང་གིས་ནགས་ཚལ་དོ་དམ་ཐད་ལ་ཐེ་གཏོགས་བྱས་པ་དང་བསྟུན་ནས་གནས་བབ་འདི་རྫང་ནས་འགྱུར་དུ་བཅུག་པ་རེད། དེ་ལས་གཞན་པཊ་ཚ་ཡད་ལམ་ལུགས་བཙུགས་པ་དེས་ཡུལ་ཁམས་ཀྱི་སྒྲིག་གཞི་གཞན་ཞིག་ཏུ་བསྒྱུར་བ་ཡིན་པས་ཁྲུམ་པོའི་སྡེ་ཚོ་དག་དེ་བས་ཀྱང་གཞི་རྒྱ་ཆེ་བའི་མི་རིགས་སྣ་མང་གི་ཚོགས་པའི་ཆ་ཤས་སུ་གྱུར་པ་དང་། ཚོགས་པ་དེའི་ནང་མི་རིགས་གཞན་དག་གི་དབང་ཤུགས་ཆེ་ལ། བལ་པོའི་སྐད་ནི་བརྡ་འཕྲིན་བརྗེ་རེས་ཀྱི་རྒྱུ་ལམ་གལ་ཆེན་དུ་གྱུར་ཡོད་པ་དང་། རི་སྡེ་འདི་ཡུལ་མཐའ་འཁོབ་ཏུ་ཆགས་ཡོད་པས་བརྡ་འཕྲིན་བརྒྱུད་སྤྲོད་བྱེད་དཀའ་བ་བཅས་ཀྱིས་སྡེ་ཚོ་དེ་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་འཐུས་ཚབ་ཏུ་ཟབ་ཞུགས་བྱེད་དཀའ་བར་གྱུར། དེ་བས་ཆོ་ག་སྤྱིལ་བར་འགན་འཁྲི་ཡོད་པའི་ཆོས་ལུགས་མི་སྣ་བསྐོ་འཛུགས་སོགས་འདུས་པའི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་སྒྲིག་སྲོལ་དག་ཀྱང་མཚམས་བཞག་པ་རེད།

ཡིན་ཡང་ཆོ་ག་དེ་དག་དེ་མ་ཐག་རིམ་སུ་བོར་བ་ཞིག་མིན་པར་ཉུང་མཐར་ཡང་ལོ་ངོ15རིང་རྒྱུན་བསྐྱངས་པ་རེད། འོན་ཀྱང་ཕྱུགས་རིང་ནས་བལྟས་ན་དཔལ་འབྱོར་ལ་ཉམས་ཉེས་བྱུང་བ་དང་བོད་ལྗོངས་ཀྱི་གཙོ་རྒྱུགས་ཆོས་ལུགས་ཀྱི་གྲུབ་མཐའ་ལ་འབྲེལ་བ་བྱུང་བ་བཅས་ཀྱིས་སགནས་ཀྱི་ཆོས་ལུགས་སྲོལ་རྒྱུན་མུ་མཐུད་ནས་ཉམས་དམས་སུ་སོང་བ་རེད།

སེ་པའི་བླ་མ་རྒན་པ་བཀྲ་ཤིས་མགོན་གྱིས་སྲོལ་རྒྱུན་དེའི་རྒྱུན་སྐྱོང་བར་འབད་པ་གང་ལེགས་བྱས་སྐྱོང་བ་དང་། ཁོའི་བུ་ཆེ་བས་ཕ་ཤུལ་བུས་འཛིན་དགོས་པ་ལྟར་ཆོ་ག་སྤྱིལ་བའི་འགན་དང་དུ་བླངས་ཡོད་མོད། བློ་ཡུལ་ལས་འགོངས་པའི་དོན་རྐྱེན་ཞིག་བྱུང་བ་ནི། གཉེན་སྟོན་ཞིག་གི་སྐབས་སུ་འཛིང་རེས་ཤོར་བ་དང་ར་བཟི་བ་ཞིག་གིས་ཁོ་བསད་པ་རེད། གཉེན་སྟོན་གྱི་སྐབས་སུ་ལན་རེར་དོན་འདིའི་རིགས་འབྱུང་བཞིན་པ་རེད། ཁོའི་ཕ་རེ་ཐག་ཆད་དེ་ན་ཚོད་བགྲེས་ཀྱང་ལོ་ན་ཧ་ཅང་གཞོན་པའི་སློབ་བུ་གཞན་རྣམས་ལ་འཁྲིད་སྟོན་བྱ་རྒྱུའི་འབད་པ་ལྷུར་བླངས། ཁོའི་བུ་ཆུང་བས་རིམ་གྱིས་སྡེ་ཚོའི་སྲིད་ཀྱི་གོ་གནས་བཟུང་བ་དང་། ཁོ་ཡིག་རྫོངས་པ་ཞིག་ཡིན་རུང་པཊ་ཚ་ཡད་སྲིད་སྐྱོང་གི་གཞུང་ཕྱོགས་ཀྱི་འཐུས་ཚབ་པར(adakshe)གྱུར། ཡིན་ཡང་ཆོས་ལུགས་སྲོལ་རྒྱུན་རྒྱུད་འཛིན་ཐད་ཁོ་ཆུང་དུས་ནས་ཆོས་ལུགས་སློབ་སྦྱོང་ལ་འཇུག་མ་འདོད་པས་སྦྱངས་པ་མེད་ཅིང་ད་ནི་འཕྱི་དྲགས་པ་རེད། དེས་ན་མི་སུ་ཞིག་གིས་ལོ་ཆེན་རྒན་པ་ཚོ་དང་མཉམ་དུ་ཆོ་ག་སྤྱིལ་ཐུབ་བམ།

ད་དུང་རྒྱུ་རྐྱེན་གཞན་དག་ཀྱང་འབྱུང་མུས་སུ་ཡོད་དེ། སྡེ་ཚོ་ལ་ཆོས་སྤྱོད་སྐྱུལ་འདེབས་ཀྱི་རླབས་ཤིག་ཅིས་ཀྱང་བྱུང་ཡོད་དེ། སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་ལུགས་སྲོལ་ལྟར་ན་གནས་སྒོ་མ་ཕྱེ་བའི་སྔོན་དང་གནས་སྒོ་བསྡམས་པའི་རྗེས་སུ་མི་སུ་ཡིན་རུང་སྦས་ཡུལ་དུ་སོང་མི་ཆོག་པ་རེད། ཡིན་ཡང་ད་ལྟ་རི་འཛེག་མཁན་དང་ཡུལ་སྐོར་བ་རྣམས་ཐ་ན་གནས་སྒོ་བསྡམས་པའི་དགུན་དཀྱིལ་དུ་འང་དེར་འགྲོ་བཞིན་ཡོད་པ་སོགས་ཡིན།

རྒྱུ་རྐྱེན་གཞན་ཞིག་ནི་སྟོན་ཆད་ཆོ་གའི་ཉེར་མཁོའི

དངོས་ཐོག་བསྟུ་ཙུབ་བྱེད་པ་ནི་དང་བླངས་ཀྱི་སྤྱོད་སྟངས་ཙམ་གྱིས་འགྲུབ་ཐུབ་པ་ཞིག་ཡིན་མོད། ད་ལྟ་གཞུང་ཕྱོགས་ཀྱི་སྒྲིག་སྲོལ་གྱིས་གཏན་འཁེལ་བྱས་ཡོད་པ་ཞིག་མིན་ཚེ་དེ་ཡང་དཀའ་ལས་ཞིག་ཏུ་གྱུར་འདུག ཆོས་ལུགས་དང་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་བར། ཚོ་ག་དང་གནས་ལ་བཅར་ཚོག་མིན་བར་གྱི་གདོང་མའི་འབྲེལ་བ་དེ་ཇ་དྲག་ཏུ་བཏང་འདུག དེ་བས་ཚོ་གའི་དོན་སྙིང་དེ་ཤོར་སོང་བ་དང་འདྲ་བས་མཐར་སྔེ་ཚོས་ཚོ་ག་སྲིལ་མཚམས་འཇོག་རྒྱུར་ཐག་བཅད་དོ། །

ལྔ་པ། བསྐྱར་གསོ།

གྲིབ་སྐྱོན་ནད་ཀྱིས་བསྣུངས་པའི་བླ་མ་ཀན་པ་དེ་ཡང་སློ་བུར་དུ་གྲོངས་པ་དེས་ཁོའི་ལོ་ན་གཞོན་པའི་སློབ་མ་དག་མགོན་མེད་སྐྱབས་མེད་དུ་གྱུར་པ་དང་། ཕྱུག་ན་ཇོ་རྗེའི་ཚོ་ག་སྲིལ་བར་ཉེ་བར་མཁོ་བའི་གུ་རུ་ཆོས་དབང་གི་གཏེར་མའི་ཐད་ཀྱི་ཆེས་མཐའ་མའི་དབང་དེ(ལོ་འབབས་པའི་སྲོལ་རྒྱུན་ལྟར་ན་དབང་དེ་ཐོབ་ན་ད་གཟོད་སློབ་མ་བསྐྱངས་ནས་ཆོས་རྒྱུན་སྲིལ་ཚོག་པ་ཡིན)ཁོ་ཚོར་ཐོབ་མ་ཐུབ་པ་རེད། ཀ་ཏ་མན་ཧུ་ཙུ་བཞུགས་པའི་བོད་ཀྱི་བླ་མ་ཞིག་ལས་དབང་འདི་ཐོབ་ཡོད་ཀྱང་ལག་ལེན་བྱས་མྱོང་མེད་པའི་ལུག་རྫི་ཆེན་པོ་ཞིག་ཡོད་པ་དང་། སློབ་མ་ལྔ་པོས་ཆེན་པོ་དེའི་མདུན་ནས་སློབ་སྦྱོང་འགྲུབ་ཙམ་འབྱུང་ཐུབ་སོང་། བོད་ཀྱི་བླ་མ་དེ་ནི་སློབ་དཔོན་པདྨས་བྱིན་གྱིས་རླབས་པའི་སྦས་ཡུལ་ལ་དད་པ་ཤུགས་དྲག་ཡོད་མཁན་ཞིག་ཡིན་པས། ཁོས་ད་དུང་སློབ་དཔོན་གྱི་འབག་སྐུ་ཞིག་ཀྱང་གནང་ནས་སྦས་ཡུལ་དུ་བཞུགས་སུ་གསོལ་བའི་རེ་བ་ཞུས་པ་དང་གྲོང་མི་རྣམས་ལ་ཡང་གནའ་བོའི་གནས་ཕྱིན་ཅན་དག་བསྐྱར་གསོ་བྱ་རྒྱུའི་འདུན་པ་ཞིག་རིམ་གྱིས་བྱུང་བ་དང་བསྟུན་ནས་དེ་ལ་ལྷ་ཁང་ཚུང་ཚུང་ཞིག་ཀྱང་བཞེངས་དགོས་བྱུང་།

ལྷ་ཁང་བཞེངས་སའི་གནས་ཡུལ་ཐད་ནས་གྲོས་སྡུར་རྫོགས་མཐའ་མེད་པ་བྱུང་བ་སྟེ། གྲོས་གཞི་གཅིག་ནི་དེ་སྔ་སྨུམ་མའི་གནས་རི་དེའི་འདབས་སུ་མཇལ་སྐོར་བ་རྣམས་ཀྱི་བསྟི་གནས་ཡིན་པའི་ཁང་མིག་ཅིག་ཡོད་པ་དེར་བཞེངས་རྒྱུ་དང་། གྲོས་གཞི་གཞན་དེ་ནི་དེ་སྔ་སྔེ་ཚོས་སྐར་སྐྱོང་ཚོ་ག་སྲིལ་ས་སྟེ"གཡང་གི་ལྟེ་བ"ཟེར་བའི་གནས་དེར་བཞེངས་རྒྱུ་དེ་རེད།

སྔེ་ཚོ་ཡི"མི་ཆེ"ཚོགས་པས་གྲོས་ཐག་མ་ཆོད་པ་སྟེ། གྲོས་གཞི་དང་པོ་དེར་གཙོ་བོ་མཇལ་སྐོར་བ་རྣམས་ཀྱིས་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱས་ཡོད་པ་དང་གཉིས་པ་དེས་གདོད་མའི་ཚོ་གའི་གསོལ་མཆོད་ཀྱི་གནས་ཕྱིན་ཅན་དེ་གཙིགས་སུ་བཟུང་ཡོད། མཐར་ལྷ་རང་ངོས་ནས་གསུང་གནང་བ་རེད།

ལྷ་བཀའ་མའི་ལུས་ལ་ལྷ་ཞུགས་ནས་སྔེ་ཚོ་ལ་དིང་རི་རི་བོའི་ལྷ་གཙོ་བོ་དང་ཡུལ་ལྷ་རྣམས་ཀྱི་བཀའ་བཀོད་གནང་བ་སྟེ། དེ་སྔ་ཚོ་ག་སྲིལ་སའི་གནས་དེར་ལྷ་ཁང་བཞེངས་རྒྱུ་ཐག་གིས་བཅད། དེར་བརྟེན་ལྷ་ཁང་ཚུང་ཚུང་དེ་ནི"གཡང་གི་ལྟེ་བ"ན་ཡོད་པ་དང་། མཚོ་ངོས་ལས་སྨི3800ཡིན་པ། སྟག་མའི་མེ་ཏོག་དང་ཤིང་སྟག་པ། གསོམ་ཤིང་བཅས་ཀྱིས་བསྐོར་ནས་ཡོད་པའི་སྤང་ཐང་ཞིག་ཏུ་བཞེངས་པ་རེད། ལྷ་ཁང་བཞེངས་པ་དེ་ནི་ཚོ་ག་སླར་གསོའི་གོམ་པ་དང་པོ་ཡིན་ལ། ཡུན་རིང་མ་ཕྱིན་པར་གནའ་བོའི་ཚོ་གའི་སྲོལ་རྒྱུན་དེ་ཡང་སླར་གསོ་བྱ་རྒྱུར་གྲོས་ཐག་བཅད།

1991ལོའི་དཔྱིད་ཀར་ལྷ་ཁང་ལེགས་འགྲུབ་བྱུང་བ་དང་སྦས་ཡུལ་གྱི"སྒོ་འབྱེད"ཚོ་ག་ཡང་བསྐྱར་སྲིལ་བ་རེད། ལོ་རྗེས་མ་ནས་བཟུང་སྔེ་ཚོས་མུ་མཐུད་དེ་སྦས་ཡུལ་གྱི་གནས་སྒོ་འབྱེད་པ་དང་སྔོམ་པའི་ཚོ་ག་དུས་ལྟར་སྲིལ་བ་རེད།

1994ལོའི་དཔྱིད་ཀའི་བོད་ཟླ4པའི་ཟླ་བ་ཉ་གང་བའི་དུས་སུ་སྔེ་ཆོས་སྐར་སྐྱོང་ཚོ་ག་སྤེལ་ནས་མཉམ་དུ་འཛོམས་ཏེ་གྲོང་སྡེའི་ཉེ་འགྲམ་གྱི་གདོད་མའི་ཚོ་གའི་གནས་སུ་མཆོད་ཁང་ཆུང་བ་ཞིག་ཀྱང་བཞེང་རྒྱུའི་འདུན་པ་བརྗོད། ཁོ་ཚོས1990ལོ་ནས་ཡུལ་དེའི་སྲིད་སྐྱོང་བའི་སྲིད་གཞུང་གསར་པ་ལ་སྙན་ཞུ་ཕུལ་ནས་ཁོ་ཚོའི་བསམ་འདུན་དེ་བརྗོད་པ་རེད། དེ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་སྤྱི་གླིང(མཱ་ཀ་ལུ་བཱ་རུན་སྲུང་སྐྱོབ་ལས་གཞི)གཟུག་རྒྱུའི་ལས་གཞི་ཞིག་ཀྱང་རེད།

དྲུག་པ། གཞི་བདག་དང་། སྲིད་གཞུང་དང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཚོགས་པའི་བར་གྱི་འབྲེལ་བ་དང་ཤུགས་རྐྱེན་གྱི་སྐོར།

དོན་དངོས་སུ་སྐབས་འདིའི་ཆབ་སྲིད་དང་སྲིད་སྐྱོང་གི་སྒྲིག་གཞི་ནི་གྲུབ་ཆ་གསར་པ་འབའ་ཞིག་གིས་གྲུབ་པ་ཞིག་རེད། དེ་དག་ནི་1990ལོར་པཉ་ཆ་ཡད་ལམ་ལུགས་ཉམས་ནས་དམངས་གཙོའི་ལམ་ལུགས་བྱུང་བའི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་མཐོ་རླབས་ཤིག་དང་།① རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁོར་ཡུག་སྲུང་སྐྱོང་ཚོགས་པ་དག་གིས་བལ་པོའི་འབྲེལ་ཡོད་ལས་ཁུངས་དག་ལ་མཉམ་འབྲེལ་གྱིས་བྱུང་བའི་ཁོར་ཡུག་ཐད་ཀྱི་ཐེ་གཏོགས།② འཛམ་གླིང་དངུལ་ཁང་དང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཚོགས་པ་ཟབ་ཞུགས་བྱས་ཡོད་པའི་གཞི་རྒྱ་ཆེ་བའི་ཆུ་ཤུགས་གློག་འདོན་བཟོ་གྲྭ(Arun III)དང་གཞུང་ལམ་འཛུགས་སྐྲུན་དང་འབྲེལ་བའི་རྒྱ་ཆེ་བའི་འཕེལ་རྒྱས་ཀྱི་འཆར་འགོད་བཅས་རེད།③

མཆོད་ཁང་བཞེང་རྒྱུའི་སྙན་ཞུ་ཕུལ་བ་དང་མཉམ་དུ་དེའི་ཐད་ཀྱི་གྲོས་སྡུར་ཡང་མཇུག་བསྒྲིལ་བ་ན་ཁོ་ཚོས་ཨ་མཐུད་ནས་ཕྱི་གླིང་བ་ཚོ་ཕྱིན་རླབས་ཀྱི་ཚན་ཁ་འབར་བའི་གནས་སུ་བགྲོད་ཆོག་མིན་དང་ས་ཁོངས་གསར་དུ་ཐོ་འགོད་བྱེད་པ་ལས་བྱུང་བའི་གནད་དོན་སྐོར་ལ་གྲོས་སྡུར་བྱེད་འགོ་བཙམས། དེ་ནི་ལྷོ་ཕྱོགས་ནས་ལག་རྩལ་པ་དག་ས་ཞིང་ཐོ་འགོད་དུ་སླེབས་པ་དང་། ཐོ་མ་བཀོད་པ་ཡོད་ཚད་ནགས་ཚལ་ལ་བརྩིས་ཏེ་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དབང་བ་དང་ཤིང་སྡོང་ཀྱང་བཅད་མི་ཆོག་པར་བྱས། དེས་ན་ཞིང་བརྗོས་མེར་གཏོང་ཐབས་ལ་བརྟེན་ཞིང་ངལ་རྩོལ་ཤུགས་དྲག་བྱེད་དགོས་པའི་མི་རབས་མང་པོའི་རིང་གི་འཚོ་ཆོས་ཀྱི་ས་ཞིང་དག་ཇི་ལྟར་ཐོ་འགོད་དམ། དེ་ལས་ལོ་ངོ་བདུན་བརྒྱད་ཀྱི་རིང་ས་རྒོད་དུ་བསྒྱུར་བའི་ས་ཞིང་དག་ཐོ་མི་འགོད་ལ། དེ་དག་ཐོ་འགོད་པར་ཐ་ན་དངུལ་ཡོར་དང་དངོས་ཟོག(ཁྲིམས་མིན་ངང)ཀྱང་སྤྲོད་

① གྲོང་སྡེའི་པཉ་ཆ་ཡད་ནི“གྲོང་སྡེའི་འཕེལ་རྒྱས་ཡུལ་ཁམས”ཞེས་པའི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་ཏང་ཁག་གིས་བཟོས་པའི་མིང་ཐོའི་རྨང་གཞིའི་སྟེང་བདམས་ཐོན་བྱུང་བའི་འཐུས་མིས་དབུ་ཁྲིད་ནས་བཅེ་ཚབ་བྱེད་པ་ཡིན།

② ཝུཌ་ལན་ཌ་རི་སྒང་ཞིབ་འཇུག་ཁང(Woodlands Mountain Institute)གིས་ཇོ་མོ་གླང་མའི་སྐྱེ་ཁམས་མ་ལག་སྲུང་སྐྱོང་ལས་གཞི་ལ་དོ་དམ་བྱས་ཏེ་རི་བོ་ཇོ་མོ་གླང་མའི་ལྷོ་རྒྱུད་དང་བྱང་རྒྱུད་དུ་རྒྱལ་སྤྱིའི་སྤྱི་གླིང་བཙུགས་པ་ལ། ཨ་རུན་ལུང་པའི་ཡུལ་ཞིག་ལ་བཀོད་འདོམས་བྱེད་ཆེད་བལ་པོའི་ནགས་ལས་སྲིད་འཛིན་ཁང་དང་གན་རྒྱ་བཞག་པ་དང་། རྗེས་སུ་ཡུལ་དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་སྤྱི་གླིང་དུ་གྱུར་པ་རེད། (མཱ་ཀ་ལུ་བཱ་རུན་སྲུང་སྐྱོང་ལས་གཞི།)

③ སྟོན་རྩིས་ཨ་སྒོར་ས་ཡ1082mཙན་གྱི་ལས་གཞི་ཆེན་པོ་འདི་ད་ལྟ་འཛམ་གླིང་དངུལ་ཁང་རང་སྟེང་ན་གནས་པའི་རྩོད་རྙོག་ཅན་གྱི་གནད་དོན་ཞིག་རེད། (དཔེར་ན་ཚན་ཁག་གི་དབུ་འཛིན་མར་ཊིན་ཀར་ཆེར(Martin Karcher)གྱིས་དེ་ལ་ལོ29རིང་ངོ་རྒོལ་བྱས་མཐར་ལས་གནས་དགོངས་ཞུ་བྱས་པ་རེད) ཕྱོགས་གཅིག་གི་དོ་སྣང་བྱེད་མཁན་མང་པོས(a.o. Voith, Cogefar)དེ་ལ་རྒྱབ་སྐྱོར་ཤུགས་དྲག་བྱས་པ་དང་། ཕྱོགས་གཞན་དེ་ནི་བལ་པོ་དང་རྒྱལ་ཕྱི(ཡོ་རོབ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་འཐུས་མི་དང་། ཨ་རིའི་གྲོས་ཚོགས་ཀྱི་ཚོགས་མི། གཞུང་ཕྱོགས་མིན་པའི་ཚོགས་པ་བཅས)ནས་སྐྱོན་བརྗོད་ཀྱི་ཤུགས་ཆེ་རུ་ཕྱིན་ནས་དེའི་ངན་ཕྱོགས(བལ་པོ་ལ་དངུལ་བུན་མཐོ་བ་དང་། ཁོར་ཡུག་གནད་དོན་ལ་སོགས་པའི་མཇུག་འབྲས)ཐེར་འདོན་བྱས་པ་རེད། ཨ་རུན་ལུང་པ་ལ་རྒྱང་ནས་འགྱུར་བ་འགྲོ་སྲིད་པའི་ལས་གཞིའི་མཐའ་མཇུག་གི་ཐག་ད་དུང་ཡང་བཅད་མེད་པར་ལྷག་ཡོད་པ་རེད།

དགོས། ཁོར་ཡུག་གི་གནད་དོན་ནི་སྡེ་ཚོ་རང་ངོས་ནས་ཀྱང་གནད་དོན་ཞིག་ཏུ་བསམས་ཡོད་པར་མ་ཟད། དེ་ལ་སྲུང་སྐྱོང་བྱེད་པ་ནི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་འདུ་ཤེས་འཛིན་སྟངས་མང་པོ་ལ་ཡང་གཅིག་མཐུན་བྱུང་ཡོད་པའི་གོ་བ་ལོན་ཡོད་མོད། གོང་སློས་གནས་ཚུལ་དག་གི་རྐྱེན་གྱིས་སྡེ་ཚོའི་སྣང་ངོར་ཁོར་ཡུག་སྲུང་སྐྱོབ་ནི་འཇིགས་སྣང་ཅན་ཞིག་ཏུ་མཐོང་བཞིན་ཡོད་དེ། དེ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དམངས་གཙོའི་བཙོས་སྒྱུར་བྱུང་ཡོད་ཙང་། ཀུན་གྱི་སྣང་ངོར་དེ་ལ་རྒྱུས་མེད་པའི་ཕྱི་ཡོང་ཅན་དང་དགྲ་ཟླ་ཅན་གྱི་རྣམ་པ་ཞིག་ཏུ་མཐོང་གིན་འདུག

སྡེ་ཚོ་འཛོམས་ནས་ཐབས་ཇུས་གང་ཡོད་ཐད་ནས་བགྲོ་གླེང་བྱེད་མགོ་བརྩམས། སྐབས་འདིར་ཁོ་མོས་ཚོར་བ་ནི་དེ་སྔ་ངས་ཤེས་པའི་གཞན་དབང་དུས་སྐབས་ཀྱི་སྡེ་ཚོ་དེ་དང་བསྡུར་ན་ད་ལྟ་སྡེ་ཚོ་འདི་སྔར་ལས་རང་འགུལ་ཅན་དང་ཚོར་འདུ་ཅན་ཞིག་ཏུ་གྱུར་འདུག་པ་དེ་རེད། གྲོང་སྡེ་ཐ་ཐོར་འགས་གྲུབ་པའི་སྡེ་ཚོ་འདིའི་ནང་ཚོ་ག་དང་ཆོས་ལུགས་ཀྱི་སྲོལ་རྒྱུན་བསྐྱར་དར་བྱུང་བ་དེས་ཁ་ཐོར་དུ་སོང་བའི་སྤྱི་ཚོགས་ཀྱི་འབྲེལ་བ་བསྐྱར་དུ་སྦྲེལ་བར་ཕན་ཐོགས་ཡོད་པར་སྙམ། དེར་བརྟེན། འདིས་སྡེ་ཚོ་འདི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་ཚོགས་པ་ཞིག་གི་ངོས་ནས་དེའི་ཆོས་ལུགས་ཀྱི་རིན་ཐང་ལྡན་པའི་སྤྱོད་སྟངས་དང་ཡང་ན་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་འགྲན་སློང་གསར་པར་ངོས་འཛིན་པའི་སྤྱིའི་བདེ་སྡུག་གི་གནད་དོན(ཆུ་འདྲེན། སློབ་གྲྭའི་འཛུགས་སྐྲུན་དང་འཚོ་ཆོས་ཀྱི་གྲོན་དཔྱལ་ལ་སོགས)ལ་གདོང་གཏད་ནས་ཡོད་པའི་གཞུག་གནས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ཀྱི་སྒྲོམ་གཞི་ཞིག་ཀྱང་མཚོན་ཡོད།

བདག་གིས་དངོས་སུ་མཐོང་བའི་སྡེ་ཚོ་འདི་དག་ནི་སྲིད་ཏང་ཚོགས་པ་དང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཚོགས་པ(དཔེར་ན་འཛམ་གླིང་དངུལ་ཁང་དང་། ཧི་མ་ལ་ཡའི་སྐྱེ་ཁམས་མ་ལག་སྲུང་སྐྱོབ་ལས་གཞི)དག་གིས་སྒྲོག་བཞིན་པའི་མཚན་སྙན་ཅུང་མཚོན་དོན་ལྡོག་གྱུར་ཡིན་པའི“འཛད་སྤྱོད་པའི་ཚོགས་པ”དང་ཅུང་མི་འདྲ་བ་ཞིག་ཡིན་པར་འདོད། སྡེ་ཚོ་དང་ཆབ་སྲིད་ཚོགས་པ་དག་གི་བར་རམ། ཡང་ན“འཛད་སྤྱོད་པའི་ཚོགས་པ”ཡི་ཆེད་དུ་བཙུགས་པའི་ལས་ཁུངས་དག་གི་བར་གྱི་འབྲེལ་བ་ནི་ཆེས་དོགས་ཟོན་ཅན་དང་ཐ་ན་རྩོད་གཞི་ཅན་ཞིག་ཡིན་པར་སྙམ། ཡང་ཅིག་བརྗོད་ན“གོང་རིམ་ནས་ཐོན་པ”མཐའ་དག་ལ་ཡིད་རྟོན་མི་བྱེད་པའི་རྒྱུ་མཚན་གང་མང་འདྲེན་པ་ནི་གནའ་ནས་ད་བར་དུ་མི་རྣམས་ཀྱི་བསམ་པའི་འཁྲིར་སོ་ཞིག་ཀྱང་རེད།

རྒྱལ་ཁབ་དང་རྒྱལ་སྤྱིའི་དཔོན་རིགས་ལས་ཁུངས་ཤིག་གི་ངོས་ནས་བལྟས་ན་འགྲེལ་བརྗོད་བྱེད་སྟངས་རྒྱུན་ལྡན་མིན་པའི་ས་གནས་ཀྱི་གྲོས་གཞི་དག་གི་ཐད་ལ། དམངས་གཙོའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་ས་ཁུལ་དེར་ལས་སྒོ་སྤེལ་བཞིན་པའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ལས་ཁུངས་དག་གིས་བསམ་གཞིག་བྱེད་སྲིད་དམ་ཟེར་ན། དོན་དངོས་སུ་འགྲེལ་བརྗོད་འདི་དག་ནི་སྡེ་ཚོའི་ལོ་རྒྱུས་དང་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་འབྱུང་རྩ་དངོས་ལས་བྱུང་བ་ཤ་སྟག་ཡིན་པས། དེས་ཁོ་ཚོའི་འདོད་འདུན་ཞིག་ཀྱང་མཚོན་ཡོད་པ་སྟེ། དེ་ནི་ད་ལྟ་དང་མ་འོངས་པར་འགྱུར་ལྡོག་ཇི་ལྟར་བྱུང་ཙང་ཁོ་ཚོ་ཡང་གྲོས་གཞི་དེ་དག་ལག་བསྟར་བྱེད་མཁན་ངོ་མར་འགྱུར་འདོད་ན་མ་གཏོགས། འཆར་གཞི་ངོ་མཚར་ཅན་དག་དགོད་བྲའི་ཡུལ་དུ་འགྱུར་མི་འདོད་པ་དེ་རེད།

“隐秘之地”堪巴隆祭山仪式的政治和宗教

——传统、衰落、恢复

海德噶•丁伯格 著　酿吾加 译

摘要：本文将实地调查和史料文献分析相结合，借助阐释人类学的研究方法，阐释了位于西藏自治区定日县曲当和尼泊尔东部的阿润(ཨ་རུན)村之间的号称“隐秘之地”堪巴隆的祭山仪式，以及相关的政治和宗教内涵。文章以藏族古代文化环境的祭山传统及其衰落的原因，以及其在新的政治和社会背景下恢复的新面貌为研究客体，认为“隐秘之地”堪巴隆是基于古代藏文化传统的产物，但因受不同传统之间的影响，空间与时间的变化，以及政府与国际组织间的交往等因素导致一种掺杂的传统，并探讨了地域与宗教的关系对该地区居民的支配，以及对政治组织的影响。

关键词：“隐秘之地”堪巴隆；祭祀；山神；环境

作者简介：［奥］海德噶•丁伯格，剑桥大学蒙古与内亚研究所所长、教授；酿吾加，青海民族大学外国语学院副教授。

Political and Religious Aspects of Mountain Cults in the Hidden Valley of Khenbalung: Tradition, Decline and Revitalization

Hildegard Diemberger Nyingbo–Gyal

(authored by Hildegard Diemberger, director of Mongolia and Inner Asia Institute, Cambridge University; translated by Nyingbo–Gyal, associate professor, School of Foreign Languages, Qinghai Minzu University)

Abstract: This paper interprets the mountain cults in the Hidden Valley of Khenbalung located between Kharta in Tibetan Autonomous Region and Arun in eastern Nepal, and the political and religious aspects of the cults. Taking the tradition of mountain cults, the reasons which brought its decline, and its revitalized form in the new political and social context as the research object, the current research argues that the Hidden Valley of Khenpalung echoes the ancient Tibetan cultural tradition, and this is a result of a combination of factors, namely, the interplay between different traditions, the changes in space and time, and the communications between the state and international agencies. This paper also analyzes the influence of the relationship between geography and religion on local residents and political organizations.The current research is based on the combination of fieldwork and historical documents analysis, with the inspiration of interpretive anthropological research methods.

Key words: Hidden Valley; cults; mountain deity; environment

རྩོམ་སྒྲིག་འགན་ཁུར་བ། འཛམ་དར།